

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління
закладом освіти

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
Формування суспільних цінностей у дітей молодшого шкільного віку

КОЛОНИЧ БРІГІТТА ОТТІЛІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітня програма: Початкова освіта

Спеціальність: 013 Початкова освіта

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 202_

Науковий керівник:

Бергхауер-Олас Емьовке Ласлівна

(доктор філософії, доцент)

Завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління
закладом освіти:

Біда Олена Анатоліївна

(доктор педагогічних наук, професор)

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

**Кафедра педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління
закладом освіти**

Кваліфікаційна робота

Формування суспільних цінностей у дітей молодшого шкільного віку

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка IV-го курсу

Колонич Брігітта Оттілівна

освітня програма: Початкова освіта

спеціальність 013 Початкова освіта

Науковий керівник: **Бергхауер-Олас Емьовке Ласлівна**
(доктор філософії, доцент)

Рецензент: **Поллої Каталін Дезидерівна**
(доктор філософії, доцент)

Берегове
2025

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia, Oktatási Intézményvezetés Tanszék

A KÖZÖSSÉGI ÉRTÉKREND KISISKOLÁSKORBAN

Szakdolgozat

Készítette: Kalanics Brigitta

IV. évfolyamos tanító

szakos hallgató

Témavezető: Berghauer-Olasz Emőke

(*PhD, docens*)

Recenzens: Pallay Katalin

(*PhD, docens*)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.	
ФОРМУВАННЯ ЛЮДИНИ В СУСПІЛЬСТВІ.....	9
1.1. ЦІННІСТЬ ЯК ПОНЯТТЯ І ЙОГО ВИНИКНЕННЯ	14
1.2. МОРАЛЬ ЯК ОСНОВА СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ.....	16
1.3. МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ	18
II. ПРОЦЕС ЕВОЛЮЦІЇ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ	20
2.1. НАЙБЛИЖЧЕ ОТОЧЕННЯ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ.....	21
2.2. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	23
2.3. ВІДМІННОСТІ СТАТЕЙ, ЇХ СТАВЛЕННЯ ОДНЕ ДО ОДНОГО	25
III. ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ШКОЛЯРА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	27
3.1. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ, ВИСНОВКИ.....	29
ВИСНОВОК.....	36
РЕЗЮМЕ.....	38
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	40
СХЕМИ ТА ТАБЛИЦІ	42
ДОДАТКИ.....	43

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
I. ÁLTALÁNOS JELLEMZÉS A KISISKOLÁSKORRÓL. AZ EMBER KÖZÖSSÉGI FORMÁLÁSA	9
1.1. AZ ÉRTÉK FOGALMA ÉS KIALAKULÁSA	14
1.2. AZ ERKÖLCS, MINT AZ ÉRTÉKREND ALAPJA	16
1.3. ERKÖLCSINEVELÉS KISISKOLÁSKORBAN	17
II. AZ ÉRTÉKREND ALAKULÁSÁNAK FOLYAMATA	21
2.1. A KÖZVETLEN KÖRNYEZET, MINT AZ ÉRTÉKREND ALAKULÁSÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐ.....	22
2.2. AZ ÉRTÉKREND FEJLŐDÉSE AZ ISKOLA INTÉZMÉNYÉBEN	24
2.3 NEMEK KÖZTI ALAPVETŐ KÜLÖNBSÉGEK, EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYULÁSUK.....	26
III. A KISISKOLÁSOK KÖZÖSSÉGI ÉRTÉKRENDJÉNEK VIZSGÁLATA.....	28
3.1 AZ EREDMÉNYEK ELEMZÉSE, KÖVETKEZTETÉSEK.....	30
ÖSSZEGZÉS	39
PE3IOME	41
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	43
ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK.....	45
MELLÉKLET	46

BEVEZETÉS

Az értékrend azon tulajdonságok és eszmék összessége, melyek meghatározzák a világhoz és az élethez való viszonyunkat, amely megmutatkozhat az egyén viselkedési normáiban, tevékenységeiben, illetve az általa követett erkölcsi szabályokban is. Az értékrendszer az életünk során létrejött hatások alapján formálódik ki, már a gyermekkorunktól kezdődően, egészen felnőtt korig. Minden és mindenki, ami körbe veszi valamilyen hatást gyakorol rá. Ahhoz, hogy egyben lássuk az értékrend kialakulásának folyamatát, tudnunk kell, hogy a gyermek miként is fejlődik, mely szakaszokban, mit tud és mit képes elsajátítani.

Az szakdolgozat témája a közösségi értékrend kisiskoláskorban. Azért esett a választás a témára, mert fontos tisztában lennünk azzal, hogy mely jelenségek töltenek be jelentős szerepet a gyermek életében, s hogy ezek hogyan hatnak az életükben végbemenő történésekre. A téma aktualitása töretlen, hiszen mindenkor fontos tudnunk azt, hogyan is fejlődik egy gyermek a közösségbe lépve először az óvodai nevelés hatására, majd később a jóval jelentősebb iskolai nevelés folyamatában.

A kisiskolás kor egy nagyon meghatározó időszak a gyermek értékrendjének megalapozódása szempontjából. Ebben az életszakaszban alakul ki, hogy a gyermek mely társas viselkedésmintákat veszi át, hogyan képes szocializálódni egyes közösségekhez és ezzel együtt mennyire válik nyitottá, együttérzővé. Így kijelenthetjük, hogy az iskola és a pedagógusok hatása erre a folyamatra kulcsfontosságú, ennek részleteivel pedig érdemes tisztában lenni.

Napjainkban, a technika fejlődésének hatására előfordulhat, hogy a közösséghez tartozás érzése és az ezzel kapcsolatos értékek háttérbe szorulhatnak. Ám az empátia és az együttműködés, mint alapvető készségek maradnak a legnagyobb ráhatással a kapcsolataink minőségére. Ebből kiindulva pedig a közösségi értékrend vizsgálata nem csak egy nevelési cél, hanem közösségi és társadalmi érdek.

A munka legfőbb célja az, hogy a szakirodalmak és az empirikus kutatás segítségével átfogó képet kapjunk arról, hogy hogyan alakul, illetve formálódik az egyén értékrendje az iskolába lépve, a kisiskoláskor fontosabb fejlődési mérföldköveinek feltüntetése, továbbá milyen tényezők vannak hatással az értékrend kialakulására, illetve hogyan alakul ki az erkölcs, mint az értékrend megrendíthetetlen alapja.

A dolgozat első fejezete tulajdonképpen egy részletes bemutatása annak, hogy az egyén az iskolába lépve milyen fontosabb fejlődési mérföldköveket lép át, illetve, hogy milyen érzéseket kelt bennük az, hogy az óvodából átlépnek az iskola intézményébe, továbbá az értékrend és erkölcs kialakulására fektetem a hangsúlyt, ezeken kívül pedig az erkölcsi nevelésre és az iskolában megjelenő értékrendre.

A dolgozat második fejezete az értékrend alakulására és többek közt a nembeli

különbségekre fekteti a hangsúlyt az alsó osztályos tanulók körében, illetve egymáshoz való viszonyukra, s arra, hogy a közvetlen környezet miként formálja a gyermeki értékrendet.

A harmadik fejezet pedig az empirikus kutatást foglalja magába, mellyel a legfőbb cél egy adott osztály értékrendszerének feltárása és elemzése volt. A témával kapcsolatban a következő hipotézisek kerültek kijelentésre:

1. Az alsó tagozatos gyermekek körében fontos szerepet töltenek be az olyan erkölcsi értékek, mint az őszinteség vagy a segítőkészség, és ezek az életkor előrehaladtával árnyaltabban jelennek meg.
2. Az alsós gyerekek számára a társas kapcsolatok fontosabbak, mint a külső megjelenéssel kapcsolatos tényezők.
3. A különböző nemű tanulók hasonló értékrendet képviselnek a közösségi normák, például a barátság vagy a becsületesség megítélése terén.
4. Az azonos nemű, de eltérő osztályba járó tanulók értékrendje eltéréseket mutathat az osztályközösség hatása miatt.

Az empirikus kutatás helyszíne a Salánki Középiskola volt. Ebben az intézményben négy osztály értékrendjét sikerült megvizsgálnom és elemeznem, a 3. és a 4. párhuzamos osztályokat. A Kósáné Ormai Vera, Porkolábné Balogh Katalin és Ritoók Pálné által szerkesztett könyvből a közösség értékrendjének felmérésére irányuló tesztet alkalmaztam. Ebben a felmérésben a gyerekek feladata az volt, hogy egy 40 elemből álló tulajdonság listából kiválasztanak 10 számukra nagyon fontos, illetve 10 kevésbé fontos tulajdonságot.

A munka szakirodalmi részének megírásához szükséges források közé tartozik a Mérei Ferenc, V. Binét Ágnesnek a közösen írt *Gyermeklélektan* című könyve, mely által egy mélyebb betekintést nyerhetünk a kisiskolás korú gyermekek közösségi értékrendjébe, illetve a kezdetektől folyamatosan figyelemmel kísérhetjük az egyes fejlődési tömböket, illetve megismerhetjük a gyermek lelki világában végbemenő változásokat is. Továbbá nagyon nagy figyelmet szentel a gyermek lelki világában végbemenő változásokra is.

Releváns szakirodalom továbbá Vajda Zsuzsanna *A gyermek pszichológiai fejlődése* című munkája, mely azért nagyon fontos, mivel a gyermek folyamatos fejlődési mérföldköveket lép át, és hogy az értékrend alakulásának folyamatát megértsük, tisztában kell lennünk ezeknek sajátosságaival. Ezen kívül pedig a Kósa Évával közösen írt *Gyermeklélektan* című könyve, mely rávilágít többek közt arra, hogy a szocializáció milyensége milyen módon befolyásolhatja a gyermek későbbi iskolás éveit.

A pszichológiai alapismeretek megismerésére kitűnő támpontot nyújtott Keményné Pálffy Katalin *Bevezetés a pszichológiába* nevezetű könyve, ez pedig azért is nagyon fontos, mert mindenekelőtt ismernünk kell a pszichológiai fejlődés alapjait, annak érdekében, hogy minél

jobban megérthessük a gyermekéletében végbemenő változásokat, melyeket ez a könyv nagyszerűen összefoglal. Munkám szakirodalmi háttérének többségét Farkas Endre *Erkölc érték nevelés* című írásából merítettem. A munka az erkölcs, mint fogalom meghatározásával foglalkozik, annak folyamatos alakulásával, változásával, hogy milyen tényezők befolyásolják, mi hat rá pozitívan, illetve negatívan.

Mohás Livia *Hová, Merre, lányok, fiúk? Értékrend fiataloknak* című művének bizonyos fejezete kiemelkedő fontosságú tényekre hívja fel a figyelmet. Olyan alapvető tényezőkre, melyek az egyének közti különbségek kialakulását és jelentőségét mutatják be már a magzati kortól kezdve. Ez a mű nemcsak a különbségek megértését segíti elő, hanem rámutat arra is, hogy ezeknek a megértése mennyire fontos az egyének fejlődése és az egész társadalom szempontjából.

Jelentős mű továbbá Wieszt Attila *A család hatása az egyén értékészletére – családterápiás alapú kutatás családi vállalkozásokban* nevű írása, mely az egyén családjának fontos szerepét emeli ki az értékészlet alakulásában. Emellett számos folyóiratot és internetes forrást találtam a témával kapcsolatban, s ezeknek tartalmát beleépítettem munkámba. A szakirodalom áttekintése számos új és értékes információt nyújtott számomra. Rendkívül tanulságosak és érdekesek voltak a tanulmányozott szakirodalmak, mivel jelentősen gazdagították tudásomat a témával kapcsolatban.

A munka tudományos szempontból lehetőséget nyújt arra, hogy elmélyüljünk a pszichológiai kutatásban és érthetővé váljon számunkra, miként befolyásolja az értékrend a tanulók fejlődését és a tanulási eredményeit.

Gyakorlati szempontból pedig egy hatékony eszköz lehet az osztályközösség kapcsolatának szorosabbá tételére, megfigyelésére a pedagógiai differenciálásra, illetve az ezekhez megfelelő tanítási struktúra kialakítására.

A fentiek alapján következtethetünk arra, hogy a munka értékes eszköz lehet a kisiskolások értékrendjének vizsgálatában, hiszen a szakirodalmi háttér és a vizsgálat egységes képet nyújt az empirikus vizsgálat folyamatáról. Melyek következtében a tanulók nem csak ismereteket szerző személyek a tanítás folyamatában, hanem értékesen gondolkodó és felelősségteljes egyénekké válnak.

I. ÁLTALÁNOS JELLEMZÉS A KISISKOLÁSKORRÓL. AZ EMBER KÖZÖSSÉGI FORMÁLÁSA

A fogantatásunktól kezdődően folyamatosan különböző fejlődési szakaszokon lépünk át, a fejlődési ütemünk pedig minden tekintetben különböző, így nem lehet konkrét keretek közé szorítani egy-egy fejlődési ciklust (Bodzsár, 2005).

Az ember hatodik-hetedik életévét már az ókorban is a egy nagy fordulópontként említették. Mint tudjuk ez az iskolakezdésnek az időpontja, azokban az országokban, melyekben a tankötelezettség törvénybe van foglalva. Amiért olyan jelentős a kisiskoláskor az az, hogy ez az időszak jelentős állomás a gyermek fejlődésében. Amikor is testi felépítése továbbá gondolkodásmódja a felnőtt emberéhez kezd hasonlítani. Az új képességekhez mérten fejlődik a gyermek önállósága, s ezzel egyidejűleg megkezdődik a családtól való leválás. (Vajda, 1999).

Az iskolába lépés a gyermek számára az egyik legjelentősebb fejlődési szakasz, hiszen ennek hatására különböző változásokon megy keresztül. Elsősorban változáson esik át a bioritmusa, ami azt jelenti, hogy határozott az ébredési ideje, késés nélkül kell érkeznie az iskolába, együtt kell dolgoznia a társaival és a tanáraival (Barbainé, é.n.).

Hatással van továbbá a gyermek családban lévő helyzetére is. A családtagok ettől kezdve érdeklődve figyelik tanulását, illetve segítik azt. Ennek hatására a gyermek egész gondolkodása, illetve viselkedése is formálódik – ami hatására felelősséget érez cselekedeteiért (Bodzsár, 2005).

Az óvodáskorban a gyermek fő tevékenysége a játék, később ezt az iskolában a tanulás váltja fel. Ahhoz, hogy a gyermek iskolába léphessen bizonyos kritériumoknak meg kell felelnie, hiszen csak egy testileg, szellemileg érett gyermek alkalmas arra, hogy elkezdje az intézményes oktatás következő szintjét (Németh, 2016).

Az iskolába lépés a másodlagos szocializáció központi jelensége. A folyamatos fejlődés és a környezet hatására alakulnak ki az egyén azon képességei, melyek alkalmassá teszik őket az iskolai életre. Az iskolaérettség a gyermek azon képessége, hogy alkalmazkodni tudjon az iskolai közösségbe. Ahhoz, hogy a gyermek képes legyen alkalmazkodni a rá váró új nehézségekhez az iskolába, teljesülnie kell bizonyos fejlődési kritériumoknak, tehát iskolaérettnek kell lennie. (Berghauer – Olasz, 2013).

Az iskolaértettségnek különböző testi, szellemi, lelki, illetve szociális feltételei vannak. Először is befejeződik a gyermek első alakváltozása, tehát jelentősen változik a testmérete. Fontos, hogy kialakuljon a feladattudat és a kötelességérzet, hiszen a gyermek ezeknek köszönhetően képes majd lelkiismeretesen elvégezni feladatait. Az is jelentős szempont, hogy a gyermek tudja kontrollálni cselekvéseit és vágyait, hiszen azokat megadott időn belül tudja majd kielégíteni. Fő szempont továbbá az is, hogy a gyermek képes legyen beilleszkedésre. Az alapvető kritériumok

közé sorolhatjuk, hogy a gyermek tudja megtartani és irányítani a figyelmét, megtudja nevezni a testrészeit, illetve legyen tisztában az időfogalmakkal és ismerje az irányokat stb. (Német, 2016).

A kisiskoláskor kezdetén megy végbe az első alakváltozás, mely a külső megjelenésre irányul. Ekkor a magasság és a testsúly jelentősen növekedik. Megtörténik a fogváltás, ami egyik jele az idegrendszer megfelelő fejlődésének. Javul a gyermek mozgáskoordinációja, illetve egyensúly érzéke, amint ez megtörténik a gyermek szinte bármilyen mozgásra megtanítható (Német, 2016).

Már az iskolakezdés előtt megkezdődnek azok a testalkatváltozások, amelyek által megkülönböztethetjük az iskolás gyermekeket az óvodástól. Az elhalványuló gyermekkori formát egy sokkal fejlettebb, kisiskolás alak váltja fel. A fej, a végtagok és a törzs ebben a korban válik arányossá. Megtörténik az élettani görbe kialakulása, szélesednek a vállak, ezzel együtt pedig visszább fejlődik a pocak. A zsírpárnák eltűnnek – a gyermek csontjai pedig nagyon rugalmasak, ezért fontos hangsúlyozni a megfelelő testtartást. (Barbainé, é.n.).

A testalkat változások hatására innentől jellemző a nagyobb teherbírás. Az idegrendszeri fejlődések pedig lehetővé teszik a gyermek mozgásainak megfelelő szabályozását (Bodzsár, 2005).

Általánosan kijelenthető, hogy a fiúk és a lányok fizikai készségei különböznek egymásétól. A fiúk átlában olyan a motoros tevékenységekben kiemelkedőek, melyek testi erőt igényelnek, a lányok pedig inkább finommotoros, precízebb tevékenységekben. A gyermek hatéves koráig a legtöbb mozgásformát elsajátítja, ezután pedig már a régiiek csiszolódnak (Michael Cole, Sheila R. Cole, 1997).

Az idő előrehaladtával folyamatosan finomodik a látás, hallás, érzékelés és az észlelés. A gyermek egyre ügyesebben tudja megkülönböztetni a színeket, alakokat és a formákat. Javul továbbá a kéz és a szem összerendezettsége, ezáltal pedig pontosabbak lesznek a mozdulataik. A személyiségfejlődés is nagyban változik, hiszen ebben az időszakban szűnik meg az egocentrikus gondolkodásmód. (Német, 2016).

A megismerő folyamatok szempontjából fontos, hogy az iskola első szakaszában (1-2. osztály) a gondolkodás az érzékszervi tapasztalatokhoz és élményekhez szorosan kapcsolódik. A látás fejlődése különösen erőteljes módon megy végbe, mely 7 éves korban a leggyorsabb. A megismerésben a látás után a hallásérzék játssza a legnagyobb szerepet. A korábbi életkorokra jellemző szintetikus látásmódhoz kezd kialakulni a fontos pillanatokat megörökítő elemző látásmód. (Barbainé, é.n.).

Az érzékelés, észlelés szerepe kimagasló jelentőségű a kisiskoláskorú gyermekek körében. 8 éves kor környékén percepcióinkra jellemző, hogy az analízis, illetve a szintézis nem kellőképpen határozott módon működik. Ennek következtében előfordulhat, hogy a gyermek esetleg elvész a jelenségek részleteiben, vagy akár egyben, a részletek figyelembevételével figyelik azokat. Térészlelésük konkrét, a tájékozódást pedig az érzékleti benyomásaik segítik. A már megtanult

irányokat nem felejtik el, viszont a környezeti változások összezavarhatják őket. Az idő észlelése konkrét, szorosan kapcsolódik a gyermek mindennapi ténykedéséhez. Ezek segítségével pedig kialakul a hónapok, napok, évszakok, illetve évek szemlélete is. (József, é.n.).

Növekszik a figyelemük hossza és tartóssága. Már képesek szándékosan koncentrálni, viszont az önkéntelen és szándékos figyelmük egyszerre van jelen. Könnyen belemerülnek a dolgokba, viszont a figyelem átvitele elég nehéz számukra (Német, 2016).

A gyermek 6 éves korában még a tárgyi és cselekvésekhez kapcsolódó gondolkodásmód jelenik meg. Ezzel szemben 9-10 éves korára képessé válik a belső képalkotásra, mely lehetővé teszi, hogy közvetlen tapasztalat nélkül is képesek legyenek tanulni. (Német, 2016).

Fontos kiemelni, hogy a gyermekek az azonnali benyomások hatása alatt élnek. Ezért azok könnyebben uralkodnak rajtuk, mint a felnőtteken. Ez az oka, hogy a gyerekek kevesebbet és máshogy a gondolkodnak, mint a felnőttek. A jelenségekkel kapcsolatos nézetei és ítéletei kevésbé megbízhatóak, mint a későbbi korban. A gyermeki gondolatok egyik kifejezése az a sok kérdés, amelyeket feltesz a felnőtteknek és a pedagógusoknak. Egy kérdést feltevő gyereket elhallgattatni súlyos hiba. Akkor sem járunk el helyesen, ha nyilvánvalóan hamis, vagy félrevezető válaszokat adunk gyermekeink kérdéseire. Pedagógiaiilag az a leghelyesebb, ha a gyermeket vezető kérdésekkel, részmagyarázatokkal gondolkodásra készítjük (Zentai, é.n.).

Ebben a korban hosszú távú problémamegoldással csak akkor foglalkozik a gyermek, ha nem ütközik akadályba. A gondolkodás sikertelensége könnyen elvonhatja a figyelmét a célról, és számára megoldhatatlannak sorolja a feladatot. Másrészt, ha gondolkodását siker kíséri, az őszinte örömmel tölti el, és további lendületet ad számára. Nagyon óvatossá kell lenni, hogy ne intsük vagy ne alázzuk meg helytelen gondolkodás esetén. Ennek fékező hatása van, mely bizonytalanná teheti a gyermeket. A gondolkodását két feltétel gátolja: egyrészt nem ismeri az összefüggések megértéséhez szükséges jelenségeket, másrészt még nem gyakorolta a logikai műveleteket, amelyek a következtetések levonásához szükségesek. A gyermek hasonlóság alapján érti meg legkönnyebben a dolgokat. Ezért is fontos, hogy ha magyarázatot kér valamilyen témában, akkor célszerű hasonlatot alkalmazni. (Zentai, é.n.).

Fontos kiemelni, hogy az iskolás gyermek figyelme még nem elég tartós, számos bizonytalanságot mutat. Az 5-7 éves gyermekek kb. 15, a kisiskolás gyermek pedig 20 percig tud töretlenül koncentrálni. Amíg egy felnőtt ember kb. 5-6 dolgot is tud egyszerre figyelmével kísérni, addig a kisiskolások nagyjából 2-3 dolgot. Általában minden érdekli őket a világgal kapcsolatban, de legfőképpen a saját mozgásos élete, vagyis az eszközökkel történő manipuláció. Kezdetben figyelmük minden tárgyon megragad, ám ezt később a kudarc- illetve sikerélmények szabályozzák. (Barbainé, é.n.).

A gyermek egyre pontosabban rögzíti az iskolában tanultakat. Ezzel egyidejűleg előtérbe kerül

a szándékos emlékezés, hiszen a sikeres tanulási folyamathoz ez elengedhetetlen, fontos kiemelni azonban, hogy az önkéntelen emlékezet még mindig nagy jelentőségű. A gyermek 8 éves koráig a mechanikus ismeret elsajátítása jellemző, ami a szó szerinti tanulást foglalja magába. 8 éves kor után jelenik meg a megértésen alapuló tanulás, illetve a logikus emlékezés, melyet nagyban befolyásolhatják az érzelmeik, illetve a szükségleteik is (Német, 2016).

A gyermek számára nagyon fontos, hogy a tapasztalatokból mennyit tud emlékezetébe vésni és szükség esetén alkalmazni. Fontos kiemelni, hogy a gyermek az őt érő benyomások közül nem fog fel mindent, hanem válogat a számára ideálisból. Az érdeklődést akkor tapasztalhatjuk, hogyha a különböző ingerek közül valami közvetlen kapcsolatban áll az egyénnel. Negyedik osztályban már képesek kis történeteket, eseményeket is elmondani egyszeri hallásra. Tartósan pedig csak azt próbálja megjegyezni, amire a későbbiekben szüksége lehet. Ezt nevezzük távlati gondolkodásnak, mely a gyermek 7 éves kora körül kezd kibontakozni (Zentai, é.n.).

Fontos, hogy az első osztályban sokat kell ismételni és begyakorolni a tanultakat, hogy a tudás maradandóvá válhasson. Ebben az időszakban a rendszeres és vegyes gyakorlás elsősorban a pontosabb rögzítésre szolgál, hogy szoros kapcsolat alakuljon ki a gyermek élményei és a megfelelő kifejezések között. (Zentai, é.n.).

A 7.-8. életévére a gyermek lassanként veszti el a gondolkodására jellemző gyermeki jellegzetességeket. Nem sokkal később, 9-10 éves korára pedig már tudatosan, hűen próbálja felidézni benyomásait. Egyre inkább a szavakban való gondolkodás felé fordul, így emlékeinek nagy része kifejezésekben őrződik meg. Piaget erre a korra jellemző gondolkodásmódot nevezi konkrét műveleti gondolkodásnak, mely szakaszában lassan eltűnik az egocentrikus gondolkodási mód. Az általános iskolások minden nap számos új szót tanulnak meg, és fokozatosan sajátítják el ezek fogalmi jelentését. Fontos, hogy ezek a szavak nem zavarhatnak minket össze. (Vajda, 1999).

Gyakran előfordul, hogy bizonyos kifejezéseket csak felületesen ért meg a gyermek, ezért nem mindig a megfelelő módon alkalmazza őket. Ezért is kiemelt jelentőséggel bír, hogy a pedagógusok jól ismerjék az emlékezet jellemzőit és sajátosságait. Harmadik osztálytól kezdve a tanulók a szó szerinti tanulásról lassanként térnek át a jelenségek és összefüggések vizsgálata, illetve ezek felismerése felé. (Zentai, é.n.).

Az első osztályban még meglévő beszédritmus már nem szolgál segítségül az értelmes tanulás végrehajtásában. A 10 év alatti iskolás korosztálynál a mechanikus emlékezet központi szerepet tölt be, ami azt jelenti, hogy a szó szerinti tanulást preferálják. E tekintetben még a felnőtteknél is sokkal pontosabbak lehetnek. Alapjában véve a diákok ebben az időszakban kezdik az információk értelmező bevésését és alkalmazását. A felnőttek napi szinten szembesülnek intellektuális helyzetekkel, melyeket képesek megoldani és megérteni, ezzel szemben a kisiskolás problémái egyedül az iskolára korlátozódnak. A tanult ismeretek nem elszigetelten jelennek meg az elmében,

hanem fokozatosan összekapcsolódnak és fogalmi rendszerré alakulnak át. Ennek köszönhetően később a gyermek komplex módon gondolkodhat (Zentai, é.n.).

Ahogy a gyermekek az iskola útjára lépnek a beszéd és kifejezési képességeik folyamatos fejlődést produkálnak. Ennek hatására sokkal fogékonyabbá válnak az őket körül vevők érzése és eszméi iránt. A megfigyelési készségeikre pozitív hatással lehet, ha interaktív tevékenységek elvégzéséből veszik ki a részüket. Hiszen ezáltal egyszerre több szempontra tudnak majd odafigyelni a jelenségek analizálásakor. Ahogy a kisiskolások elkezdik kialakítani társadalmi csoportjaikat, a másokról alkotott benyomásaik nagy mértékben formálódnak. Innentől válnak egy közösség tagjává és kezdik felfedezni az ebben betöltött szerepüket (Sávai, 2007).

Az ember természetéből fakadóan egy társas lény, ezért alapvető szükséglete, hogy egy csoport vagy közösség részese lehessen. Már a biológiai születést követően egy csoport tagjaivá válunk, ami nem más, mint a család. Persze fontos, hogy az életünk során számos más csoport tagjaivá is válhatunk. Lényeges tisztázni azonban, hogy nem minden csoportot illethetünk közösség megnevezéssel, hiszen a közösségnek saját jellemzői vannak, illetve sajátos határozott minőségi státusza van. Ezek közé tartozik: A közös és társadalmilag hasznos célok feljegyzése; egy szilárd szervezet, amelyben alá-fölrendeltségi viszonyok jelennek meg; a tagok közti személyes kapcsolatok kialakulása; önálló döntéshozatal a csoportba történő be- és kilépés opciójáról. Egy közösség akkor stabil és fejlődő képes, ha a tagok együtt keményen dolgoznak a kitűzött feladatok végrehajtásának érdekében. Egy igazi közösség keretein belül az egyénnek lehetősége van fejlődni és felfedezni önmagát. (Farkas, 1983).

Az osztályközösségek formális csoportok. Ideális működésüket a tanítók és diákok kötelezettségei, illetve az iskolai szabályzat biztosítják. Az iskolában minden tanuló egy teljesen új, számára ismeretlen közösség tagjává válik. Ennek hatására a szociális viselkedés gyorsan változik, egyre több nyelvi készséget ismer meg és bővíti szókincsét. A serdülőkortól kezdődően az egyének szívesen kijönnek társaikkal, ezzel párhuzamosan pedig nagyon erős befolyással bírnak egymásra (Szentés, 2014).

Kiemelkedően fontos, hogy a közösség a tagokkal szemben igazságos és emberséges legyen. Egy élénk, aktív közösség a tagjait értékelheti a közösségben elvégzett munkájuk, vagy a betöltött szerepük alapján is. A jól teljesítő és sikereket elérő tagok felé erkölcsileg nagyobb elismerést közvetítenek a gyengébben teljesítőkkel szemben. A közösség vezetői azok, akik a csoport céljait sajátjuknak tekintik, teendőiket pedig belső meggyőződéssel látják el. A legtöbbet a legjobbtól követelik, mert ők a legvalószínűbbek a sikeres teljesítményre. Fontos kiemelni azt is, hogy a jutalmak érdemen alapulnak, a jutalom nem lehet túl sok vagy éppen kevés. A túl sok jutalom idővel érdektelenséget vált ki, a kevés pedig motiválatlanságot okoz. Közösségként a legalapvetőbb feladat bizonyos elvek követése, melyek gondolataikat tükrözik.

Alapvetően minden ember társas lény, de nem minden egyén él közösségben. Amely személyek szeretnék megtapasztalni a közösséghez tartozás élményét, pozitív hatással lesz viselkedésükre és személyükre. A közösséghez tartozás biztosítja az ember számára, hogy beteljesítse tendenciáit, enyhíthesse a magány érzését. Ilyen társadalmi kapcsolatokat kialakítva az emberek aszanosnak érezhetik magukat. Ennek hatására a közösséghez tartozás nemcsak cél, hanem egy bizonyos eszköz az emberi elégedettség elérésére (Farkas, 1983).

A közösség általában nagyon zárt, ugyanakkor sok társadalmi kapcsolatot is lehetővé tesz. Mindenkinek megvan a maga szerepe egy adott csoporton belül, melyek elvégzésének minősége nagy mértékben meghatározza a csoport további működését (Szentés, 2014).

1.1. Az érték fogalma és kialakulása

Az egyén egész élete döntéseken alapul, döntéseket hoz a körülötte lévő világgal és ezekhez vonatkozó érzéseivel kapcsolatban. Megkülönbözteti a számára jót, vagy rosszat, hasznosat vagy haszontalant. Döntéseinket értékelés előzi meg mely lehet spontán, vagy tudatos. Ennek végeredménye az, hogy kiválasztjuk a számunkra érdekes, fontos jelenségeket, a haszontalant pedig eltaszítjuk. Ezek alapján elmondható tehát az, hogy az érték az ember számára az, amit jónak, fontosnak talál a saját maga számára. Ha egy ilyen értéket a csoport hasznosnak és vonzóknak talál, attól fogva beépül a csoport rendszerébe és a tagok számára értékke válik. Ha ezeket széles körben elfogadják, hosszú időn keresztül fennmaradhatnak, ezeket pedig a tagok pedig átöröközhetik (Katócz, 2015).

Váriné (1987) úgy gondolja, hogy az érték és a társadalom egésze szorosan összefüggnek egymással. Megfigyelhető, hogy az egyes történelmi korszakokban saját maguk számára hozták létre értékeiket, s a különböző társadalmi hatások nyomán ezek folyamatosan fejlődtek. Ebből látszik, hogy az értékkepződés, értékteremtés, és az értékvesztés egyidős a társadalomunkkal.

Értérendszer az a szerveződési szisztéma, melyben az egyes értékek egy egységes rendszerre alakulnak át (Vastagh, 1995).

Az értékrendszer legfőképp az életvitelben figyelhető meg, hiszen ez a rendszer meghatározza hogyan viszonyulunk a környezetünkhöz, ez pedig megmutatkozhat a viselkedési normáinkban, a végzett tevékenységeinkben, vagy az általunk követett elvi szabályokban is (Katócz, 2015).

Az újszülött gyermek világrajöttét követően egy mesterséges világba születik, ahol már a kezdetektől fogva kiszolgáltatott a környezetének. Ebben a világban, ha a gyermek szükségletei kielégítését szeretné, környezetének tagjait manipulálnia kell valamilyen módon. A csecsemő bár néhány hónapos korában felismeri hozzátartozóit, de az életévek tapasztalatai nagyrészt a környezetétől függenek. A viselkedésében 1-2 éves korától megjelenik az utánzás, ez a cselekvés

kiterjed a csecsemő környezetében lévő személyekre. Idővel ez a tevékenység csak azokra a személyekre korlátozódik, akiket a gyermek modellül választ. Ez a modell általában a szülő. Kezdetben a modellválasztás legfőbb indítéka a szeretet (Keményné, 1989). Ám a kutatók más indítékot is felfedeztek, mely utánpótlást válthat ki egy gyermekből, ez pedig az ún. empátiás utánpótlás. Ennek lényege az, hogy az utánpótlott személy, a gyermek szemé láttára egy bizonyos cselekvésben sikereket ér el, jutalmat kap érte. A gyermek ennek hatására késztetést érez arra, hogy lemásolja az adott cselekvést jutalom reményében. Az utánpótlás másik oka lehet akár a szerepirigység is. Ez esetben a gyermek, átveszi a szerepre vonatkozó magatartási jellemzőket. A modellválasztás másik indítéka lehet a szociális hatalom (az egyén a hatalommal bírót utánozza), vagy akár a büntetés elkerüléséből fakadó utánpótlás. (Katócz, 2015).

A modellkövetés egyik magasabb formája az azonosulás. Az azonosulást az különbözteti meg a modellkövetéstől, hogy a gyermek az átvett mintákat már a sajátjaként, vagyis énaonosként éli meg. Az azonosulás lehet ún. negatív identifikáció is, mikor a modell azt példázza, hogy mit ne tegyen a gyermek (Katócz, 2015).

Az utánpótlásra és az azonosulásra ráépülve alakul ki a belsővé tétel, vagyis az internalizáció. Ha ez kialakult, a gyermek a látott viselkedést hasznosnak tartja, mely később folyamatosan függetlenedik a külső forrásától, és beépül az egyén személyiségébe, értékrendszerébe (Keményné, 1989). Ennek sikeressége több tényezőn is múlik, többek között: A gyermeknevelés érzelmi légkörétől, a büntetések és jutalmazások mennyiségétől és milyenségétől. Az adott érték belsővé tétele akkor tekinthető sikeresnek, ha a gyermek saját akaratából, külső befolyás nélkül is alkalmazza ezeket. Az értékek belsővé válása tehát egy határozott magatartásváltozást hozhat magával. Ennek szinte elengedhetetlen feltétele a belső indíttatás, vagyis az akarat, amely cselekvésre ösztönöz (Vajda – Kósa, 2005). Ennek a folyamatnak több motivációs tényezője lehet:

- Félelem
- Rutin
- Mentális szimuláció
- Környezetet szervező szülő
- Elővételezett szocializáció.

A modellül választott szerep a jövőben jelentős motivációt rejt, ezek pedig hatással vannak az egyén céljaira és hatására számos szocializációs célt határoz meg a jövőben. Végezetül elmondható, hogy a motivációs rendszer, mint tényező a viselkedést és értékrendszert erősen befolyásolja. (Pálhegyi, 1991).

Az értékeink alapja mindig az érzelmek, ezt sokszor nem ismerjük fel, ezért is van az, hogy szubjektíven viszonyulunk hozzájuk. Amit fontosnak vélünk, nem is biztos, hogy az értéke miatt jelentős számunkra, hanem mert ragaszkodunk hozzá. Ha képesek vagyunk az értékelés

folyamatára, akkor nyilvánvaló, hogy az adott dolog fontos számunkra, esetleg ragaszkodunk hozzá. Egy kultúra és az ebben helyet foglaló értékrend különböző kódok és rituálék ötvözete, ezek pedig irracionálisak is lehetnek. A társadalom rengeteg normát hozott létre és fog még létrehozni, ám ezeknek nem a racionalitás az alapja, hanem az emberi ösztön, amely cselekvésre készítet (Nagy, é.n.).

1.2. Az erkölcs, mint az értékrend alapja

Mindnyájan halljuk életünk során az erkölcs szót, viszont annak jelentésével legtöbbször nem vagyunk tisztában. Mindenkinek van egy bizonyos elképzelése róla, hiszen mindegyikünk életében jelentős szerepe van.

Az erkölcs egy nagyon sokrétű, összetett jelenség, melynek több szintje és több aspektusa jelenik meg a köztudatban. Számos dolog képezi ennek a rendszernek egészét, egyrészt az erkölcsi tudat, az értékek és a szabály rendszerek. Másrészt pedig a gyakorlati megnyilvánulások és a magatartási formák. Az erkölcsi jelenségek tekintetében a társadalom és az egyén is kiemelt helyet kap. Más irányból szükséges analizálnunk az erkölcsöt, mit jelenséget, ha azt szeretnénk vizsgálni, milyen szerepet tölt be a társadalomban és szintén másként, ha az egyén életében betöltött szerepére vagyunk kíváncsiak. Tanulmányozni viszonylag nehéz, hiszen jelenségeit közvetlenül nem láthatjuk, megértésük inkább a logika útján lehetséges (Farkas, 1983).

A szokás és az erkölcs számos tekintetben különböznek egymástól. A szokás azt határozza meg egy adott csoportban, hogy melyek az elfogadott, bevált stratégiák. A szokás lényegében egy követendő példát nyújt a csoport tagjainak. Igaz, hogy az erkölcs normái is a többiekhez való viszonyítás érzését válthatják ki, viszont az erkölcs, mint egyfajta törvény a belsőből vezérel.

Mivel fogalmát nehezen definiálhatjuk, a következő meghatározás segíthet: Az erkölcs Az erkölcs a valóság értékelésének és szabályozásának, értékelő - szabályozó módja, a jó és a rossz ellentmondásos mozgásában az embernek világhoz való viszonyát ítéli meg. Ezzel kapcsolatosan több kérdés is felmerülhet: Az erkölcsi értékek állandóak, vagy változóak ezzel együtt pedig tartalmuk viszonylagos marad? A köztudatban az abszolút örök erkölcs jelenik meg. Bár nyilvánvaló, hogy mindegyik korszak más normákat és szokásokat hozott magával, mégis az erkölcsi állandóságot feltételezik, talán azért, mert a saját erkölcsi értékeinket is elfogadjuk, maradandóságából kifolyólag abszolút értéknek nevezhetjük. (Farkas, 1983).

Az erkölcsi normák egyik jellemzője az, hogy általános formával rendelkeznek. Valójában emögött egy folyamatosan változó tartalom bújlik meg. Tehát egy erkölcsi norma sohasem általános, nem egységes, hiszen mindenkor különböznek egymástól, még hasonló társadalmi csoportban élők között is. Így tehát nem nyilatkozhatunk olyan emberről, akinek máséval azonos erkölcsi tudata lenne. Az erkölcsi tartalmak idővel bővíthetnek, mind tartalmában, mind

közösségekben, ennek köszönhetően pedig az idő múlásával is fennmaradnak. Elmondhatjuk hát, hogy az erkölcs egy történeti jelenség (Demeter, 2000).

Fontos itt kiemelni a szocializációt, hiszen a folyamat alakulása és eredménye hozzájárul az ember formálódásához, ez pedig értékrendünk alapjait biztosítja számunkra. Pszichológiai szempontból a szocializáció, mindazon képességek elsajátítása, melyek segítségével az egyén egy csoport tagjává válhat. Ez a mindenkori társadalom fennmaradásához nélkülözhetetlen (Vajda – Kósa, 2005).

Az általános iskolás gyermek készsége és tudatossága folyamatosan fejlődik, egyre önállóbbá válik. Ezzel egyidejűleg a gyermek felfigyel más személyekre önmagán kívül, felnőttekre és kortársakra. Az erkölcsi gondolkodásban is változás történik, amikor már nem szorulnak a felnőttek véleményére. Ekkor elválik a morális és fizikai tudás számukra, döntéseiket a szabályok betartása uralja. Egy erkölcsi döntés csak akkor válhat tényleges tetté, ha megfelelő motivációval társul. (Vajda, 1999).

A kisiskolás korú gyerekek kettős erkölccsel rendelkeznek, bizonyos elveket csak társaik körében követnek, a felnőttekkel való konfliktusban nem próbálják érvényesíteni azokat. A büntudat az etikus viselkedés legfontosabb mutatója. Az iskoláskorú gyerekek is elbizonytalanodnak hasonló helyzetekben, de gyanítják, hogy a tetteknek erkölcsi értéke van.

Tehát azok az általános iskolás gyerekek, akiket nem ért olyan súlyosan romboló élmény, hogy annak hatására ellent kell mondaniuk, egyébként őszintén bíznak a felnőttek véleményében, nagyon igyekeznek, hogy megfeleljenek az elvárásaiknak (Vajda, 1999).

Az emberi gondolkodásmód egészen elképesztő, hiszen érzékeljük a világ jelenségeit ezeket pedig befogadjuk, tároljuk és feldolgozzuk. A későbbiekben pedig kategóriákba rendezzük és az újonnan megszerzett ismereteinket a régiekhez kapcsoljuk. Sok esetben előfordul, hogy az új információkkal szemben elfogultak vagyunk, ez pedig értékítéletünkre is teljesen igaz. Elítélünk minden olyan jelenséget, mely a mi gondolkosásmódunkkal ellentétes és pozitívan viszonyulunk a hasonlóakhoz. Ez magyarázatot nyújt arra a tényre, hogy miért szimpatizálhatunk más közösségek különböző értékeivel, hiszen, ha azok kapcsolódnak a miénkhez, akkor hasznosnak bizonyulnak számunkra (Nagy, é.n).

1.3. Erkölcsi nevelés kisiskoláskorban

Egy felnőtt egyén viselkedése, tevékenysége minden esetben hatással van egy gyermek életére. Elsősorban a társas viselkedésére, a kapcsolataival pedig egyfajta mintát szolgáltat. Ebben a korban már a gyermek számára sem elég az, ha egy felnőtt érzelmekkel sugallja bizonyos cselekvés elutasítását vagy helyeslését. Ezek már nem nyújtanak elegendő felkészülési lehetőséget az egyén erkölcsi szabadságához (Demeter, 2000).

Az erkölcsi nevelés hallatán a viselkedés „megváltoztatása” juthat eszünkbe, hiszen a

hétköznapi szóhasználatban ezt is jelenti. Bizonyos értelemben tartalma a negatív szokások „kiűzését” és a pozitívak megerősítését helyezi előtérbe. Az erkölcs elvei és szabályai nem ugyanazon jelentésűek. A gyermek erkölcsi nevelése a belső tudatformálásával kezdődik, nem pedig az elvárt tevékenység elvégeztetésével. A hangsúlyt nem a negatív viselkedések kizárására, vagy a pozitívak magasztalására kell helyezni, hanem a megfelelő utat a kettő között megtalálni. A jóság és az ezzel járó cselekvések az egyén értékeit szemléltetik és a megvalósítás iránti elhivatottságát. Az erkölcsi nevelés kitűzött célja a jellemnövekedés, mely hatására az egyént egy elvi, tetteit összefogó gondolkodás vezérli (Sávai, 2007).

Egy kutatás sem tudja cáfolni azt a tényt, hogy a gyermeki személyiségre az egyik legnagyobb hatással az iskolai élet van. Képzeljük el az iskolai ténykedést, mint egy hidat, melyen a gyermek a társakkal és tanárokkal együtt kelhet át. Tehát az előzőleg ismert családi parttól elindulnak egy ismeretlen felé, ami felfedezésre vár. A bejárt utak hatására látható egy egyre szélesedő horizont, melyet megismerve a gyermek képessé válhat az önálló felfedezésre is. Az iskola, mint intézmény a személyiségfejlődést elméletben és gyakorlatban is összehangolja közösséghez tartozás sajátosságaival. Ennek segítségével különböző ismeretekre tesznek szert a társadalmi csoportokról, társas kapcsolatokról és önmagukról. Később egyre több csoport tagjaivá válhatnak és ezek mindegyikében különbözően nyilvánulhatnak meg. E csoportokban az életet normák szabályozzák (Demeter, 2000).

Egy kisiskolás gyermek elégedetlen marad azzal, ha megmondják számára, mi helyes és helytelen, jó vagy rossz. Már többet szeretne egyszerű kijelentéseknél, magyarázatokat és érveket vár. Ekkor kezdi el őket foglalkoztatni az összefüggések és a történések okai. Ebben az esetben a legjobb tevékenység a példamutatás a tanár részéről. Amikor jellemünket fejlesztjük, tisztán kell látnunk azt, hogy mennyire befolyásolhatjuk egy gyermek ítéleteit.

Nem elég csak a szabályok követésére felhívni a gyermek figyelmét, hiszen az életben váratlan helyzetek is kialakulhatnak, mely esetben nem biztos, hogy a szabályok és minták jól eligazítják a gyermeket. Tehát konkrétan az életre és az élet problémáira szükséges reflektálni. Fontos, hogy a gyermek megtanulja higgadtan kezelni a fellépő problémákat és ösztönöznünk kell, hogy ne csak jutalom reményében cselekedjen jól. Ha már ebben a korban fejlesztjük az erkölcsi gondolkodást a gyermek sokkal megfontoltabb döntéseket hoz majd a jövőben (Demeter, 2000).

Hasznos lehet, ha már az iskolába lépve gyakorolják a jó és a rossz fogalmát és annak felismerését különböző példákon keresztül, hiszen ez nagyban segítheti a problémák megfelelő kategorizálását a későbbiekben. Sokak szerint nem helyes erkölcsi döntések elé állítani a gyereket, hiszen még nincs stabil erkölcsi sugallatuk, viszont már a mesékben is elfőrdülnek különböző erkölcsi dilemmák, melyek gondolkodásra készíthetik a gyermeket. (Demeter, 2000).

Ezért is nem lehet újdonság számukra a különböző erkölcsi döntések meghozatala, vizsgálása

hiszen már találkoznak ilyesfajta helyzetekkel a mesékben, melyeken erőszakkal sokkal könnyebben megértik az erkölcsi tanulságokat.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyerekek már egészen fiatal koruk óta képesek ezeket a tanulságokat felismerni és elmondani lényegüket. Ez azonban nem azt jelenti, hogy már viselkedésükbe, gondolataikba is sikeresen beépültek. A világban nem csak jót és rosszat ismerünk, így a gyermektől sem várhatjuk el, hogy kétirányúan gondolkodjon, hiszen ezekből sok bizonytalanság keletkezhet a későbbiekben. Bár a mesékben szereplő igazi jószág csak nagyon ritkán fordul elő, ez mégis egyfajta erkölcsi támpont a kisiskolás gyermek számára (Demeter, 2000).

Ezért is nagyon fontos, hogy a kisiskolások erkölcsi nevelésére kellő figyelmet fordítsuk, hiszen ez nagyon szükséges és fontos folyamat. Egyik legelterjedtebb módja az olvasmányok elemzése, mely folyamat fontos feladata kiemelni a jó és hasznos cselekedeteket, a rosszat pedig felismertetni és elutasítani. Később pedig a tanuló az elhangzottak alapján saját következtetést vonhat le (Ransburg, 2014).

Ebből látszik, hogy lényeges a kezdetektől folyamatosan nevelni és fejleszteni a gyermek megítélését és az erkölcsi rendszerét. Kisiskoláskorban már egy olyan fejlődési szintre lépnek, ahol kíváncsiak a jelenségek okaira és következményeire egyaránt. Ezért olyan példákat, illetve gyakorlatokat kell alkalmaznunk, melyekbe a gyermek könnyen bele képzei magát, s ezáltal pedig könnyebbé válik számára a problémás helyzetek megítélése (Demeter, 2000).

Az erkölcsi jellemzők és folyamatok vizsgálata mindig is nagy szerepet töltött be a köztudatban, így rengeteg erre irányuló kutatást vélhetünk felfedezni. Ezek nagyrésze eredetileg magyar nyelvű, viszont a nagyobb számú közönség elérése érdekében, angol nyelven jelentek meg. Ilyen például Györgyi Vincze és Czabaji Horváth Attila kutatása is, mely a „*Teachers' Beliefs on Moral Development in Hungary - with Reference to Children with Mild Intellectual Disability*” névre hallgat, 2024-ben jelent meg a „*International Journal of Progressive Education*” folyóiratban. A vizsgálat a tanárok véleményein és hatásán alapszik az erkölcsi fejlődés témakörében. Az adatok begyűjtése érdekében interjúkat és beszélgetéseket alkalmaztak. A kérdések főleg a tanári és a gyermek értékrendről és az erkölcsi nevelés módszereiről szóltak. A következő eredmények születtek ennek kapcsán: Az erkölcsi fejlődés alapja a család, a szabálytudat és a társadalmi normák kialakulásában pedig az iskola kap fő szerepet. A szociális légkör és az egyéni figyelem erős ráhatással van az erkölcsi tudat fejlődésére, amennyiben egy általunk meghatározott konkrét szabályrendszer keretében cselekszünk az osztályközösségben.

Egy másik jelentős kutatás vizsgálatának tárgya az eltérő iskolatípusok hatása az erkölcsi ítéletekre. Három iskolatípust vizsgáltak ennek kapcsán. Egy állami-, egy katolikus- és egy Waldorf iskolát. Ennek megvalósítója Turós Mátyás, a kutatás „*The Impact of Public, Catholic*

and Waldorf Schools on Pupils' Moral Judgement” néven jelent meg 2023-ban az „*International Journal of Educational Development*” folyóiratban. A vizsgálat célja felmérni, hogy egy iskola szellemisége, módszerei hatással vannak-e az erkölcsi gondolkodás formálására. Az eljárásban kérdőíveket alkalmaztak. A következő eredmények születtek: A katolikus iskolákban jobban ragaszkodtak a tekintélyalapú értékekhez. A Waldorf iskolák tanulói pedig inkább az autonóm erkölcsi döntésekhez ragaszkodtak. Végül pedig, amely következtetés kapcsolható jelen munkához is, hogy az állami iskolák gyermekeinél sokkal változatosabb erkölcsi gondolkodás jelenik meg, illetve a közösségi tevékenységek, folyamatok kevésbé érdekellhetik őket. Az általam elvégzett kutatás eredményeiből is ez látható. Melynek alapján kijelenthető, hogy az iskola típusa is befolyásoló tényező lehet.

II. AZ ÉRTÉKREND ALAKULÁSÁNAK FOLYAMATA

Miután elsajátítjuk egy közösség normáit és szocializálódunk tagjai közé, egy biztonságos környezetben találjuk magunkat, ahol magunk is értékesek és elismertek vagyunk. Ha szívesen látnak minket és empátiát vélünk felfedezni a tagok és személyünk között, sokkal nagyobb bizalmat fektetünk a közösségbe. Némely esetben előfordulhat, hogy a tagok negatív viselkedése árad felénk és nem közvetítenek elismerő gondolatokat számunkra, ekkor a környezetünk is bizonytalanra válhat. Ezért kiemelkedően fontos, hogy tisztában legyünk érzéseinkkel és elveinkkel, hiszen az elismerés minden ember számára fontos, de mindenki más módon várja azt (Vajda, 1999).

Ehhez kapcsolódóan négy csoportot különböztetünk meg: Az első csoportban lévők azonnal el akarják érni a közösséghez tartozást, nincs elég türelmük, és a lelkesedésük is gyorsan elmúlik. A második csoport tagjainak elég az is, ha ritkábban ismerik el őket, nem fontos hogy a siker azonnal érkezzen. A harmadik csoport tagjainak általában elég egy jó szó, vagy akár egy elismerő pillantás is, ezt elismerésének tekintik. A következő csoport tagjaira jellemző, hogy folyamatosan vágnak az elismerésre, szinte már függenek tőle, nem érzik jól magukat nélküle. (Mohás, 2014).

Az évek előrehaladtával folyamatosan mintákkal találkozunk, melyek a személyiségünkbe ágyazódnak. Ennek a folyamatnak a végeredménye a társadalmi értékrend létrejötte. Idővel ezek a minták belélt ivódnak, folyamatosan fejlődnek egy egész életen át (Mérei-Binét, 1993).

Az egyénnek minden esetben van egy általános énképe saját magáról, amely általában reális alapokon nyugszik. Egy negatívabb helyzet, amikor az ember nem olyan módon látja magát, mint amilyen a valóságban. Ez az alkotott kép a külső hatások következtében változhat. Ez annyit jelent, ha egy személyről folyamatosan jó dolgokat mondanak, személyisége pozitív irányba fejlődhet, ez igaz az ellenkező esetben is (Mohás, 2014).

A gyermekek már a korai években rendelkeznek énképükről bizonyos ismeretekkel. 9 - 11 éves korban már megjelenik a társas összehasonlítás jelensége, tehát a gyermek kortársaihoz hasonlítja magát. Azonban nem csak önmagukat hasonlítják másokhoz, hanem arra is kieleződik figyelmük, hogy a saját tulajdonságaik a többi gyerekre milyen hatást gyakorolnak (Vajda, 1999).

A pedagógusok számos módon sugárzott értékelései folyamatosan alakítják a gyerekek énképét. Igaz, hogy az otthoni tapasztalatoknak is döntő szerepe van az énkép alakulásánál, a tanárok megfelelő tevékenységei és viselkedése kimotozhatja a negatív énképű, alábecsült tanulókat. A teljesítmény elismeréséért, valamint az erőfeszítésekért kapott jutalmaknak és büntetéseknek együttes alkalmazása hozzájárul egy reális énkép létrejöttéhez (Zsubrics, 2004).

Kutatások bizonyítják, hogy a gyermek még óvodában nyíltan megkérdezi társait egy-egy tevékenység megoldásáról. Ugyanez már az iskolában nem így történik. Rájönnek, hogy a

kortársaik eredményeinek figyelése nem túl szép tett, ezért már óvatosabban végzik. Felismerik, hogy a gyenge eredmények rossz fényt vetnek rájuk. Ezentúl pedig a feladat mutogatása dicsekvésnek számít. Ezek után továbbra is bár rejtett módon, igyekeznek társaik eredményeit, teljesítményeit megismerni, összehasonlítani sajátukkal (Vajda, 1999).

A kisiskolás meggyőződése, hogy énjük változása saját akaratuktól függetlenül, a környezet és külső hatások alapján formálódik, ami így is van. Ez némiképp a gyermekkor végefelé kis változást mutat, hiszen a gyermek ekkor észleli saját szerepét a folyamatban, viszont még mindig, mint konkrét dologra, úgy tekint rá (Vajda, 1999).

Az értékrendszer alakulásában fontos folyamat az utánzás, mint cselekvés. Ez elsők közt csak játék közben történik meg, hiszen utánzás segítségével a gyermek könnyebben tudja feldolgozni a körülötte zajló eseményeket. Harmadik életévének betöltésével már konkrét viselkedés utánzására is képessé válik. Ebben a folyamatban az utánzó azonosulni szeretne az utánzóthoz. Az utánzott alanyok általában a szülők és a gyakran végzett tevékenységeik (Mérei – Binét, 1993).

Az átvett minták folyamatosan eggyé válnak a gyermekkel. A viselkedési és társadalmi szabályokat a szülők révén sajátítjuk el, ennek mentén tanuljuk meg mi a jó és rossz, illetve különbséget tenni közöttük. A hozott szabályok egyre inkább egy meggyőződéssé válnak, a tilalom pedig egy véleményné. Ha az utánzás folyamata nem megy végbe, az semmiképp nem jelent jót (Mérei – Binét, 1993).

Az értékrend egyik pozitív oldala az, hogy célt hoz az egyén életébe arra ösztönözve, hogy végrehajtsa azokat. Ám az emberi lélek bonyolultsága köztudott, melyet az érzelmek, ösztönök és az értelem vezérel. Így gondolkodásmódunk, értékeink is ezeknek kombinációjából tevődik össze. Az értékrend tehát egy közösség tevékenységeinek terméke, ezzel együtt pedig életünk vezérelve is (Nagy, é.n.)

2.1. A közvetlen környezet, mint az értékrend alakulását befolyásoló tényező

Az egyén már születésekor egy meglévő értékrendet örököl, úgymond növekszik benne. Csecsemőkorától fokozatosan minden észlelt értéket igyekszik magáévá tenni. Természetes, hogy újdonsült anyaként automatikusan adjuk tovább értékeinket a gyermekünk számára. Később ezt a szerepet a közösség tölti be különböző szabályok és korlátok használatával. Így öröklődhet egy értékrend, a gyermek ebben nevelkedik, megszokja és a jövőben értéknek tekinti (Nagy, é.n.).

Az egyén és a közösség kapcsolatára jelentős hatással van a család, mint a szocializáció első színtere. Az egyéni értékrend két szorosan egymásba kapcsolódó és egymásra ható forrásból származik, egy külső, illetve egy belső forrásból, melyek kiegészítik egymást. A külső forrás körébe a közösség került, melybe az adott személy született, vagy élt. Felmerül a kérdés, hogy az egyén miért is fogad el bizonyos mintázatokat a környezetétől? Egy lehetséges pszichológiai

magyarázat szerint a látott és elsajátított mintázatok segítségével képes az egyén a gördülékenyebb kapcsolat teremtésre a tagokkal (Farkas, 1983).

Az elsajátított minták felhasználása biztosítja a más egyénnel való kapcsolat mélyebb és szélesebb körű átélését. Egy szociálpszichológiai magyarázat szerint, a minták alkalmazása sokkal kiszámíthatóbbá teszi viselkedésünket a társaink számára. A külső forrás nem csak a kultúra és a minket körülvevő fizikai környezet elemeiből áll, ide tartozik a közvetlen közösségünk. Kijelenthető, hogy e tekintetben a társaink befolyása a legerősebb. Kételyeink ellenére elfogadjuk ezeket a kulturális mintázatokat, s ezzel egyidejűleg meg is éljük azokat (Wieszt, 2015).

A belső forrást a személyes tapasztalataink, illetve az ezek alapján meghozott döntéseink alkotják. Itt a személyes tapasztalat nem csupán egy jelenség tanulmányozását és értelmezését jelenti, hanem az adott történelemkor létrejövő impulzusokat és különböző észleléseket (Wieszt, 2015).

Egy adott csoporton belül az emberek egy kulturális modellen osztoznak, cselekvéseiket aszerint befolyásolja, hogy hogyan sikerül értelmezniük a körülöttük zajló eseményeket. Ez az értelmezés a tagok között egyénenként változó lehet, de a csoporton belül, közös megegyezés alapján meghatározott marad lényege (Vajda-Kósa, 2005).

Fontos kiemelni, hogy a külső- és belső források szoros kapcsolatban állnak egymással, a család közösségével a középpontban. Hiszen nem számít, hogy külső-vagy belső forrásból származik-e egy adott minta, vagy érték, a családon belüli hatások és elvek szerint a jelentése módosulni fog, jelentéstöbblettel gyarapodik, vagyis új értelmet nyer. Ez azért történik, mert a családi tevékenységek folyamán felhasználásra kerülnek a külső forrásokból származó értékek is, melyek ott gyökereznek, ahol a család él. Család alatt természetesen nem csak a szülők és gyermekek közössége értendő, hanem azok a közösségek is, melyben az egyéntartózkodott, vagy nevelkedett és amely családi funkciókat tölt be (Wieszt, 2015).

Az újszülött csecsemő integrálása a családba annak elsődleges feladata, mely közösségben optimális esetben az anya a legfontosabb személy, aki a csecsemőt gondozza. Eleinte kapcsolatukra az archaikus viszonyt jellemző, ami annyit jelent, hogy egyikük sem különíti el vágyait a másiktól. Tehát ami a gyerekeknek jó, az jó az anyának is (Vajda – Kósa, 2005).

Az anya viselkedését számos dolog befolyásolhatja, elsősorban az öröklött késztetés és a kultúrában létrejött viselkedésminták. Ezek a tényezők befolyásolhatják azt, hogy az anya a gyermek jelzéseire miképp reagál és hogyan. Fontos tényező az anya – gyerek kapcsolat melegsége is, hiszen a későbbi fegyelmezési technikák e köré épülhetnek (Vekerdy, 2004). A kialakult nevelési stílust is rengeteg jelenség befolyásolhatja. Elsősorban a társadalmi státusz és az iskolázottság. Általánosságban az alacsonyabb oktatási háttérrel rendelkező anya gyakrabban alkalmaz fizikai fegyelmezést. A magasabb társadalmi státuszban élő anyák a gyermeküket

magukkal egyenlő félként kezelik. (Katócz, 2015).

A társadalmi fejlődés egyik velejárója az anyák fokozódó munkavállalása a megélhetés érdekében, melyek magával hozták a nemi szerepek fellazulását is a családban. Ennek hatására az apák szerepe teljesen átértékelődött a nevelésben. Kiemelten fontos az apai, illetve az anyai nevelés is, viszont a kutatások bizonyították, hogy a nevelési interakcióik mennyiségben és minőségben is jelentős különbségek figyelhetők meg. Az apa szerepére mindmáig jellemzőek a sztereotípiák: Az erő, hatalom és szigor jelképe a családon belül, a munka révén huzamosabb ideig távol lehet a családtól, vezetője mégis ő marad (Katócz, 2015).

A gyermek jólétének biztosítása érdekében leginkább a család támogatására lehet számítani. A közösség káros jelzéseket is továbbíthat, mely ellen a legjobb megoldás a szereteteink pozitív befolyása. Tanulmányok azt mutatják, hogy az érzelmi és mentális támogatást nyújtó szülők gyerekei általában jobban teljesítenek tanulmányaikban (Cole - Cole, 1997).

A szülők nevelési interakciói, tapasztalatai befolyással vannak a későbbi családjukban alkalmazott nevelési stílusokra. A nevelési stílus nagyban befolyásolja a gyermek iskolai teljesítményét és későbbi kapcsolat rendszerét. A családi otthonban a gyermek szocializációját a családon kívül más személyek is befolyásolják, köztük a rokonok, ismerősök, szomszédok. Ezek közül a legfontosabb személyek a nagyszülők és a testvérek. Megfigyelések szerint általában a nagyszülők (sok esetben az anya szülei) sokkal engedékenyebbek a gyermekkel (Katócz, 2015).

A családi és a társas környezet különféle magatartásformákat és normákat közvetít. Ezek a hatások alakítják az egyén jellemét és későbbi szemlélet módját (Demeter, 2000).

A testvérek szerepe számot tevő egy gyermek fejlődésében, hiszen segítenek a különböző alkalmazkodási helyzetek megtapasztalásában, akár idő előtt, így a gyermek ízelítőt kap ezeknek folyamatáról. Például a konfliktuskezelésben, megtanulnak győzni, vagy akár méltósággal veszíteni is (Katócz, 2015).

2.2. Az értékrend fejlődése az iskola intézményében

A gyerekek szociális fejlődését nagymértékben alakítja a kortárscsoport. Ez már a kisgyermekkorban is jelentős szerepet játszik, és ez a hatás a gyermekek növekedésével egyre inkább megerősödik. A társak folyamatosan segítik egymás szociális fejlődését, erősítve vagy éppen gátolva bizonyos viselkedési mintákat. A gyerekek sok esetben érzékenyek társaik viselkedési mintáira és olyanokat követnek, melyek pozitív hatást váltanak ki. Önálló erkölcsi értékrendjük még nincs, de ha azok ellenségesek a társadalmi szabályokkal szemben, alkalmazkodni fognak a csoport erkölcsi normáihoz. Tehát a gyermek viselkedését nem a megtanult tanult erkölcsi normák határozzák meg, hanem a csoport elvárásainak megfelelő minták – ezt nevezzük konvencionalizmusnak (Zsolnai, 2013).

Az erkölcsi nevelés fontos szerepet játszik mind a családi nevelésben, mind az intézményes nevelésben. J. Piaget szerint az erkölcsi eszmék és értékek kialakulása és fejlődése - az erkölcsi viselkedés fejlődésével együtt - több szakaszon megy keresztül. Az erkölcsi nevelésnek két alapvető fázisa van: - Az első fázisban az egyén erkölcsileg helyes magatartását külső ingerek vagy társadalmi kontroll szabályozza - *heteronómia*. A második szakaszban, belső motivációk alapján, az egyének arra törekszenek, hogy a normáknak és értékeknek megfelelően viselkedjenek külső szabályozás és ellenőrzés nélkül - *autonómia*. A mindennapi használatban és gyakorlatban az erkölcsi nevelés „viselkedésváltást” jelent. Tudományos értelemben ez a nem kívánt viselkedések megszüntetése és a kívánt viselkedés pozitív megerősítése. Az erkölcsi nevelés célja, hogy segítse a tanulót önmaga és környezetéhez való viszonyának tudatos és szabad alakításában (Sávai, 2007). Az iskolai értékrend megalapozásának alapvető gondolata az, hogy maguk az oktatóknak jó személyiségképe és bizonyos értékérzete van. Ez a belső tartás alkalmassá teszi a megértésre, tiszteletre és a más értékrendszerek megértésére. A nevelő személyének legfontosabb tulajdonsága a kiegyensúlyozottság, a belső harmónia és a humanizáció, melyek nélkül nem tudná hitelesen, kellő példamutatással oktatni, nevelni tanítványait (Szontagh, 2017).

A modern világban az iskola kettős szerepe és feladata miatt kettős dilemma vetődik fel a nevelők/oktatók felé. Ugyanis az iskolának a tananyag megtanításán túl, ezzel párhuzamosan nevelést is végeznie kell. Tévedés az oktatást és a nevelést elválasztani egymástól, s külön minősíteni. A tanári beállítottság közvetítő szerepet tölt be a nevelési hatás alakításában. Az iskola nevelésének egyik számottevő feladata az, hogy bővítse a gyermek látókörét, s ezzel egyidejűleg a szülői nevelést egészítse ki. A nevelői, oktatómunkai tevékenység egyik lényeges követelménye az érték közvetítés és az érték hordozás. Az optimális eredmények és a tanulók figyelmének lekötése érdekében a tanároknak valódi élményeket kell kínálniuk a diákok felé. Fontos, hogy a tanár rendelkezzen az egészséges gondolkodás, az elemi emberi készségek jelenlétével, illetve a nyitottság képességével (Sávai, 2007). A tanár-diák viszony általában mindig kétoldalú kapcsolatban alakul ki, illetve fejlődik. Ez a kommunikációs helyzet, bármennyire is kívánjuk másként, mindig a két ember különböző helyzetében lévő lenyomatát viseli magán. Ez önmagában nem rossz, ez a valóság. A pedagógus soha nem adhatja fel konkrét szerepét, feladatát, de nem is kell. Nem azáltal lesz valakiből jó nevelő, ha beleolvad a diákság körébe. A tanár mindig egy jel, egy konkrét vonatkozási pont a diák számára. Ez a szakmájának szerves része. Ez az alá-fölé rendeltségi viszony azonban jó irányba fejleszthető és értékesíthető. A pozitív érzelmi kapcsolatok kiépítése ezt a célt szolgálja. Pázmány Péter azt mondta: „példáttal sokkal inkább taníthatjátok a gyermekeket, hogysem szavatokkal... Aki jó erkölcsben akarja nevelni magzatját, szükség, hogy annak magaviseletéből gonosztságot nem

tanulhasson a nevetlen gyermeke, hanem jó példájával tökéletességre vezetessék.” (idézi: Kovátsné-Egresits, 2002).

Nyilvánvaló, hogy nem sorolhatjuk fel egyenként az iskola által előtérbe állítandó értékeket, de legalábbis nagyobb hangsúlyt fektethetünk a fontosabbakra: a teljesítmény, illetve a tudás tiszteletben tartása, tolerancia: a más származású, vallású, vagy más testi-lelki állapotban lévő embertársaink elfogadása, a segítőkészség, becsületesség és persze az igazmondás is. Egyik elsajátítása sem a legegyszerűbb feladat a nevelő személyes példaadása, a minket körbevevő környezet pozitív példáinak észrevétele nagyban megkönnyítheti dolgunkat (Szontagh, 2007).

2.3 Nemek közti alapvető különbségek, egymáshoz való viszonyulásuk

Kijelenthetjük, hogy a fiúk és lányok számos tekintetben különböznek egymástól, akár testi, akár lélektani értelemben vizsgáljuk őket.

A fiúk gyermeknek már egészen kicsi koruktól azt hangsúlyozzák, hogy bátornak és erősnek kell lenniük, hiszen ők lesznek a jövőbeli családjuk fenntartói. A lányokat ezzel szemben az otthoni teendők elvégzésre nevelik, hiszen az ő felelősségük a későbbiekben az otthon megteremtése lesz (Demeter, 2000).

A társas viselkedés rengeteg pozitív hatással van a szociális kompetencia fejlődésére, ennek következtében pedig nagy fejlődést hoz magával az érzelmi, értelmi és énefejlődés terén. Mivel a kortársak mindig közel állnak a gyermekek szívéhez ezért már kisiskolás koruktól kezdve képesek a „beszélő- hallgató” viszonyra. Folyamatosan fejlődő önkontrolljuk az ok arra, hogy már másokat is képesek meghallgatni. Ez részben visszavezethető a szociális kapcsolatok fejlődésére: A közös játék elősegíti, hogy több szempontot egyidőben figyelembe vegyenek. (Vajda, 1999).

A gyermek közösségekben való eligazodásának minősége befolyásolhatja a későbbiekben más személyekről alkotott véleményét. Az iskola első éveiben az emberek megítélésével kapcsolatosan nagy mértékben fejlődik szókincsünk. 7 – 8 éves kor körül pedig nagy változás történik a személypercepció terén (Vajda, 1999).

A gyermek nem passzív elszenvedője a közösségbe való beilleszkedés folyamatának, inkább erre is ráhatással bír. Mint minden ember, ők is teljesen különbözőek, így más – más módon viselkednek, illetve reagálnak egyes helyzetekre (Vajda - Kósa, 2005).

A legszámottevőbb változás talán az, hogy az iskolások egyre több pszichológiai jellemzővel illetik embertársaikat. A vélemény alkotás során egyre inkább előtérbe kerül a valódi jellemzés, tehát egyre hitelesebbek e téren, inkább az emberek különbségeit emelik ki. Viszonylag korán sikerül egymás érzéseit észrevenni, ennek köszönhetően könnyen belélik magukat egymás helyzetébe. 7 – 8 éves korban már képesek észlelni a rejtett érzéseket is, ezzel együtt képessé

válnak az összetett problémák megoldására is. Ettől kezdődően pedig sokkal kritikusabban tárják napvilág elé másokról alkotott véleményüket (Vajda, 1999).

Rengeteg tudományosan alátámasztott tény bizonyítja a női és a férfi nem különbözőségeit akár testi, akár lélektani szempontból. Már a magzati korunk 18. hetében kialakulnak a női, illetve férfi agy közti különbségek, a genetikai háttér szerint. Ha a magzat fiú, a termelődő tesztoszteron hatására „fiúsodik” az agya, melynek hatására egy férfiban fokozottabban van jelen a veszélyt elhárító megnyilvánulások. A nőknél inkább az érzelmileg jelentős emlékek, események tárolódnak (Mohás, 2014).

Ami közös fiúban és lányban az az, hogy mindkettőnek célja sikeresen elfogadtatni magát az őt körülvevő szociális környezettel, nyilván ezt is különbözőképpen. Hiszen a lányok sokkal inkább az együttműködés hívei, ezzel szemben a fiúk sokkal inkább élvezik a verseny helyzeteket. A női agy egyik sajátossága, hogy sokkal nagyobb sikerrel képesek értelmezni egy másik személy hangulatát és érzéseit. A fiúk kisebb korban sokszor függetlenítik magukat a szülők parancsaitól (Mohás, 2014).

Mint azt sejthetjük a férfiak és nők nem csak biológiai, hanem pszichológiai téren is különböznek egymástól, ez vizsgálatokkal alátámasztott tény, mely bizonyítja, hogy nem csak külsőségekben különbözünk, de gondolkodásmódunk is eltérő. Ezek kategorikusan különböztethetőek meg egymástól, hiszen vannak tipikusan csak lányos, vagy csak fiús jegyek. Sokan úgygondolják, hogy a női és férfi nem alapjainak legfőbb tulajdonságait a gének hordozzák, és a hormonok segítségével alakul ki. Ezáltal pedig a környezet, mint tényező legfeljebb csak alakíthat rajta (Ransburg, 2014).

Az emberi viselkedésben és társválasztásban is felfedezhetőek bizonyos különbségek. A serdülő kor bekövetkezése előtt a tanulók általában azonos nemű társat keresnek maguk mellé, ezt nemek szerinti elkülönítésnek nevezzük, amely sok esetben már a gyermek 3 éves korától is bekövetkezhet, viszont ettől jóval később is, ez a jelenség pedig a gyermek idősödésével erősödik. A barátságok kialakítását tekintve a lányokra jellemzőbb, hogy kis csoportokat alkotnak, szorosabb baráti kapcsolattal, ezzel szemben a fiúk társaságaiban előfordul egy vezető, egy fő személyiség, aki irányít. A lány csoportokra egy vezető egyéniség kiemelkedése nem jellemző, hiszen a főbb személyek nem vezetnek, inkább csak javasolnak a többiek számára (Vajda, 1999).

III. A KISISKOLÁSOK KÖZÖSSÉGI ÉRTÉKRENDJÉNEK VIZSGÁLATA

Az ember társadalmi értékrendjének kialakulása és fejlődése szervesen kapcsolódik a személyiségfejlődéséhez és a társadalmi körülményeihez. A gyermekek értékpreferenciáit tisztán kell látnunk, hiszen az értékrend az, ami meghatározza viselkedésüket és későbbi döntéseiket. Ebből adódóan a 3. és 4. osztályos korcsoport értékrendjének vizsgálata kiemelt jelentőségű, mivel ez a korszak kritikus jelentőséggel bír a személyiség fejlődés és értékrend kialakulás szempontjából.

Az alkalmazott vizsgálat célja, hogy feltárja, mely értékek kiemelt jelentőségűek a 3.- és 4. osztályos korcsoport körében, és hogyan alakulnak ki ezek az értékkorientációk a különböző tényezők hatására. E kutatáshoz a „A közösség értékrendje” nevű vizsgálat volt a legmegfelelőbb, így ezt alkalmaztam. Ez a vizsgálat lehetővé teszi a kisiskolások által legfontosabbnak vélt emberi tulajdonságok felmérését, mely segítségével betekintést kapunk a kisiskolások szemléletmódjába.

Ehhez a Tóth László által szerkesztett „Pszichológiai vizsgálati módszerek a tanulók megismeréséhez” nevű könyvet használtam fel. Ezen kívül megtalálható még Kosáné Ormai Vera és társai által szerkesztett „Neveléslélektani vizsgálatok” című könyvében. Tóth László munkájában emellett számos más vizsgálat is fellelhető, ezek segítséget nyújtanak felmérések megtervezésében és végrehajtásában. A munkában megjelenő vizsgálat lehetővé teszi, hogy felfedjük a tanulók értékpreferenciáit. A feladathoz való magyarázat így szól: „Az előttek lévő lapon olvashatóak vonzó emberi tulajdonságok. Írjátok le annak a 10 tulajdonságnak a számát, amelyeket a legfontosabbnak tartotok! Ezután pedig annak a 10 tulajdonságnak a számát, amelyeket kevésbé fontosnak gondoltok! Előbb olvassátok végig a listát, utána válasszátok ki a tulajdonságokat!” (Tóth, 2004).

Az ehhez kapcsolódó tulajdonságlista 40 jellemzőből áll és különböző csoportokra bonthatjuk, melyek a következők: tanulmányi, magatartás, munkához való viszony, társakhoz való viszony, közösségi vonások, erkölcsi vonások és külső, testi vonások. A következő 40 elem található meg a listán: „Tiszteletudó, megértő, jó, szép, rendes, önálló, kötelességtudó, erős akaratú, tehetséges, jó szervező, érdeklik az osztály ügyei, igazságos, szorgalmas, lehet rá számítani, barátkozó, kedves, vidám, becsületes, bátor, okos, jó tanuló, nem veszekedő, jószívű, nem nagyképű, segít másoknak, önzetlen, ügyes, nem irigy, jó sportoló, kezdeményező, erős, nem árulkodós, szerény, megbízható, jól öltözik, elvhű, csendes, udvarias, aktív, és lelkiismeretes” (Tóth, 2004).

A pozitív és negatívabb feljegyzett tulajdonságokból és ezek gyakoriságából rangsort állíthatunk fel a tulajdonságok között, később ezt a különböző csoportokba sorolhatjuk (Tóth, 2004, 86-87.).

A vizsgálat során igyekeztem szem előtt tartani a kutatás bevezetőjében lévő instrukciókat és utasításokat majd azokat hatékonyan alkalmazni. Ezek az információk nagy segítségemre voltak a kivitelezés szakaszában, illetve az eredmények összesítésénél is. Ennek köszönhetően pedig a felmérés adatait a tőlem telhető legpontosabb módon elemeztem annak érdekében, hogy a kutatás minél megbízhatóbb eredményekkel szolgáljon a kisiskolások értékrendszerének feltárásához.

Jelen kutatást már felhasználták bizonyos kisiskolás csoportok értékrendjének elemzésére, egy főiskolai hallgató Boldizsár Regina, aki szintén „A közösség értékrendje” nevű vizsgálatot alkalmazta az osztály értékrendjének feltérképezésére. Az empirikus vizsgálatának tárgyában két különböző iskolát, a Dédai Általános Iskola 3. és 4. osztályát, illetve a Bátyúi középiskola 3. és 4. osztályát láthatjuk.

A Dédai Általános Iskola intézményben kapott eredmények alapján a 3. osztályban a legfontosabbnak választott tulajdonság a rendes volt, ami a magatartási csoportba sorolható. Így a 3. osztály tanulói fontosnak tartják, a magatartási jellemzőket. A 4. osztályban a legfontosabb tulajdonság pedig az igazságos volt, mely az erkölcsi csoportban található meg. Így kijelenthető, hogy a 4. osztály számára az erkölcsi jellemzők kiemelkedőek

A Bátyúi Középiskola 3. osztályos tanulói szerint a legfontosabb tulajdonság a bátor volt, ami az erkölcsi vonásokhoz sorolható. Ebből az következik, hogy az osztály tanulói számára fontosak az erkölcsi jellemzők. A 4. osztályos tanulók szerint a legfontosabb tulajdonság a rendes volt, ami a munkához való viszony csoportjába tartozik. Ami arra enged következtetni, hogy a tanulók komolyan veszik feladataikat és elvárják ezt a hozzájuk közel álló személyektől is.

A dolgozattal kapcsolatosan a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. Az alsó tagozatos gyermekek körében fontos szerepet töltenek be az olyan erkölcsi értékek, mint az őszinteség vagy a segítőkészség, és ezek az életkor előrehaladtával árnyaltabban jelennek meg.
2. Az alsós gyerekek számára a társas kapcsolatok fontosabbak, mint a külső megjelenéssel kapcsolatos tényezők.
3. A különböző nemű tanulók hasonló értékrendet képviselnek a közösségi normák, például a barátság vagy a becsületesség megítélése terén.
4. Az azonos nemű, de eltérő osztályba járó tanulók értékrendje eltéréseket mutathat az osztályközösség hatása miatt.

A vizsgálatot a Salánki Középiskolában végeztem el, itt négy osztályban sikerült a felmérést elkészíttetni a gyerekekkel párhuzamos csoportok 3. - 4. osztályában. Az intézményválasztás fő oka az, hogy tanulmányaimat szintén ebben az iskolában kezdtem, továbbá a pedagógiai gyakorlataim helyszínéül is ez az intézmény szolgált. A szándékomat előre jeleztem az illetékes

osztályfőnökök, illetve a szülők felé, közöltem velük a szükséges információkat. Miután megkaptam a beleegyezésüket, kitűztünk egy időpontot, ami az osztályfőnököknek és nekem is megfelelő volt.

A felmérést a négy osztályból összesen 51 diák töltötte ki. A 3- A osztályból 15 gyerek, a 4.- A- ból 16. Az ukrán osztályokból, a 3. illetve 4.- B csoportokból pedig 10 – 10 tanuló segítette munkámat.

A résztvevők kiválasztásában fontos szempont volt, hogy az alsó tagozatos tanulók nagyobbik korcsoportja legyen a kutatás alanya, így a 3. és 4. osztály tanulói lettek a kiválasztottak. Ez részben az intellektuális képességeik fejlettségében rejlett, részben pedig a társadalmi beállítottságuktól.

A munka menete az osztályokban problémamentesen zajlott. A teszt kiosztása után közösen elemeztük, megbeszéltük az elvégzendő feladatokat, és azokat a kifejezéseket, amelyek esetleg idegenek voltak a tanulók számára, vagy még nem hallották őket. Felmerült néhány olyan kifejezés, amelynek megértése nehézséget okozott. Ilyen kifejezések voltak például az elvhű, erős akaratú, szerény, önzetlen, kezdeményező, lelkiismeretes és kötelességtudó. Miután ezeket a fogalmakat tisztáztuk, a munka különböző megszakítások nélkül folytatódott tovább.

A folyamat végén megköszöntem a tanulóknak és az osztályfőnököknek a lehetőséget és a segítséget. A tanulók pozitív visszajelzéseiből pedig arra lehetett következtetni, hogy nagyon élvezték a teszt kitöltését.

3.1 Az eredmények elemzése, következtetések

Az alkalmazott teszt legfőbb célja a közösség értékrendjének felmérése volt. A módszer elvégzésével a tanulók értékpreferenciáit kívántam feltárni, azaz hogy milyen értékek dominálnak számukra, és melyeket tartják kiemelten fontosnak. Továbbá mely közösségi és erkölcsi értékek köré szerveződik a gyermek társadalmi léte és hogy ezek hogyan formálódnak az életkor, a nemi jellegzetességek, a közösség, vagy az iskolai környezet hatására. További cél felismerni azokat a szociális és társadalmi tényezőket, melyek befolyásolják az értékrend fejlődését.

A pozitív és negatív válaszok gyűjtésével, és ezek gyakoriságának megállapításával rangsort lehet felállítani az egyes tulajdonságok tekintetében. Ezután a rangsort tulajdonságcsoportok szerint osztályozhatjuk. Összehasonlíthatóak az osztályok az értékrend vonatkozásában, illetve nemi jellegzetességeikben is (Tóth, 2004, 86-87.).

A felmérés során rögzített válaszokat táblázat formájában összesítettem, a könnyebb átláthatóság érdekében, mindegyik osztályra külön - külön. Hogy megkönnyítsem a későbbi elemzést, mindegyik tanuló legtöbbet választott tulajdonságait félkövér formázással jelöltem. Ezt követve a megadott tulajdonságlista 40 pontja szerint az osztályok csoportjait külön átvizsgáltam és összesítettem, melyik csoportból hány tulajdonságot választottak a tanulók, ha

adott csoportból nem választottak, nullával jelöltem. Ezek feljegyzése után a diagrammok elkészítése következett, melyben az adott csoportból választott tulajdonságok száma látható. Végül pedig a következtetések levonása volt a végső feladat.

Az empirikus vizsgálat lebonyolítása kérdőíves módszer alkalmazásával zajlott. Hiszen ez a módszer lehetővé teszi az egyes értékek és normák hatékonyabb, egyszerűbb feltérképezését, akár nagyobb minta esetében is. Az anonimitás megőrzésének érdekében kifolyólag a vizsgálatban csak a tanulók neveit számokkal együtt tüntettem fel. A tulajdonságokat különböző csoportokra lehet bontani, amelyek a táblázat első sorában láthatóak. Az előbb felsoroltak szerint kerültek feltüntetésre a jellemzők, mellettük pedig a tanulók által választott jellemvonások gyakorisága szerepel. Ezzel a módszerrel a legtöbb választást elért számokat igyekeztem szemléltetni, hogy könnyebben értelmezhető legyen az eredmény. Ezt a módszert pedig továbbra is egységesen alkalmazom a vizsgálatban előforduló táblázatoknál.

1. számú táblázat: *Legfontosabb tulajdonságok választási mutatója a Salánki Középiskola, 3.-A osztályában. (saját szerkesztés)*

	Tanulmányi	Magatartás	Munkához való viszony	Társakhoz való viszony	Közösségi vonások	Erkölcsei vonások	Külső, testi vonások
L1	2	4	2	2	0	0	0
L2	2	4	1	0	3	0	0
L3	0	3	1	2	1	2	1
L4	2	4	1	1	2	0	0
L5	2	3	1	2	0	2	0
L6	3	2	0	2	1	0	2
L7	2	0	0	0	1	4	3
F1	1	2	1	1	2	2	1
F2	0	2	2	1	1	2	2
F3	1	3	2	0	0	3	1
F4	0	2	3	2	3	0	0
F5	2	4	0	2	1	1	0
F6	0	3	2	3	1	1	0
F7	2	2	1	2	2	0	1
F8	0	2	1	1	3	1	2

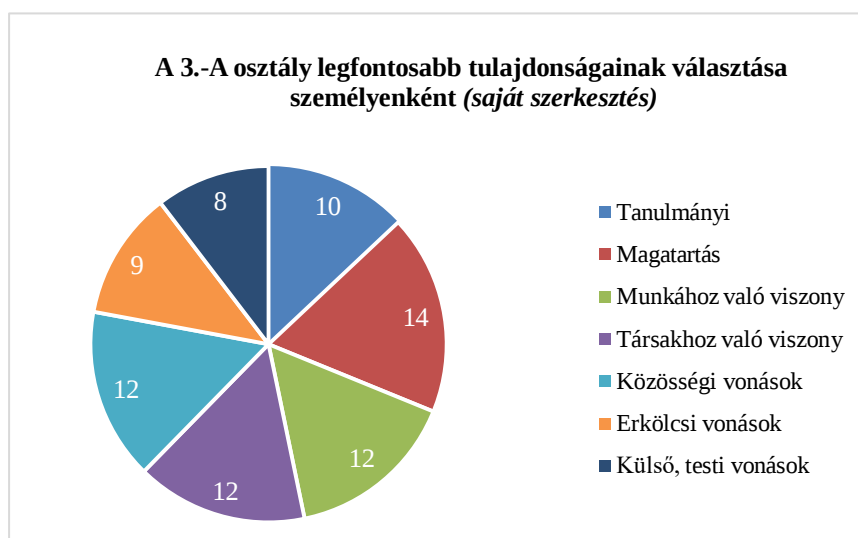
A 3-A osztályból összesen 15 diák segítette munkámat a kérdőív kitöltésével. Ebből pedig összesen 7 lány és 8 fiú. Az eredmények összesítése alapján elmondható, hogy a leggyakrabban választott tulajdonság a tisztelettudó volt, ami a magatartási csoportba tartozik, ezt egy kivétellel minden tanuló feljegyezte. Előfordultak olyan tulajdonságok is, melyeket egy tanuló sem választott. Ezek a következők: Erős akaratú, önzetlen, elvhű, csendes, nem irigy,

nem veszekedő, melyeket különböző csoportba sorolhatunk: Erkölcsi vonások, közösségi vonások, magatartási és társakhoz való viszony kategóriájába tartoznak.

A gyerekek választásait a legfontosabb kategóriában, csökkenő sorrendben a következő rangsorral szemléltethetjük: tszteleltudó, jó, kötelességtudó, szorgalmas, barátkozó, megértő, udvarias, kedves, okos.

Ha figyelembe vesszük a táblázatban szereplő adatokat, világossá válhat, hogy a legtöbb tanuló a legfontosabb tulajdonságok közé a magatartási csoportba tartozó emberi jellemzőket választotta.

A tanulók által lejegyzett információ alapján a következő diagramon személyenként feltüntetve láthatóak a kapott eredmények. Az előzőekben sikerült megállapítani, hogy a legnagyobb számban a magatartási csoportba tartozó tulajdonságokat választották a tanulók, tehát 14-en. A tanulmányi kategóriából 10 tulajdonságot, az erkölcsi tulajdonságok közül 9, a munkához való viszony, a társakhoz való viszony, illetve a közösségi viszony csoportjából azonosan 12-t, a külső tulajdonságok közül pedig 8-at választottak.

2. számú táblázat: *Legfontosabb tulajdonságok választási mutatója a Salánki Középiskola 4.- A osztályában. (saját szerkesztés)*

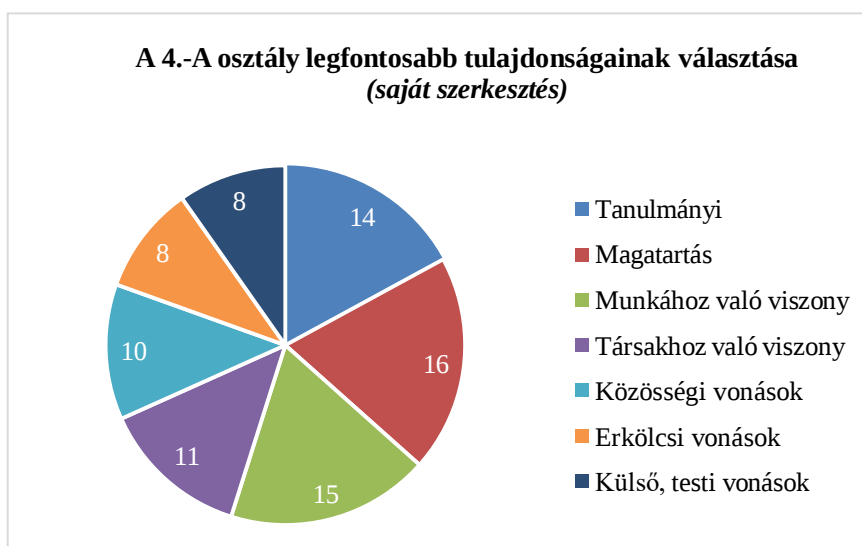
	Tanulmányi	Magatartás	Munkához való viszony	Társakhoz való viszony	Közösségi vonások	Erkölcsi vonások	Külső, testi vonások
L1	0	5	0	2	0	3	0
L2	1	4	2	0	2	0	1
L3	2	4	1	1	1	0	0
L4	2	2	2	2	0	0	2
L5	3	5	1	0	0	1	0
L6	1	4	2	1	2	0	0
L7	2	2	1	1	2	0	2
F1	2	3	2	0	0	1	2

F2	1	4	2	2	0	0	1
F3	1	3	2	1	1	0	2
F4	1	3	2	1	1	0	2
F5	1	4	2	1	1	1	0
F6	2	2	2	0	2	2	0
F7	0	2	3	0	2	2	1
F8	2	4	1	1	0	2	0
F9	2	4	1	1	1	1	0

A 4-A osztályból összesen 16 diáknak sikerült kitöltenie a kérdőívet. Melyből összesen 7 lány és 9 fiú nemű gyerek volt. Az eredmények összesítése alapján elmondható, hogy a leggyakrabban választott tulajdonság az udvarias volt, ami a magatartási tulajdonságok közé sorolható, ebből a csoportból minden tanuló jegyzett fel tulajdonságot. Előfordultak persze olyan tulajdonságok is, melyeket egy tanuló sem választott. Ezek a következők: kezdeményező, nem árulkodó, elvhű, jó szervező, erős akaratú, nem veszekedő, önzetlen.

A gyerekek választásait csökkenő sorrendben a következőképp írhatjuk fel: udvarias, kedves, vidám, bátor, ügyes, jószívű, lelkiismeretes, szorgalmas, megbízható.

Amint a táblázat és a diagramm is szemlélteti ebben az esetben is a magatartási csoport tulajdonságai érték el a legkiemelkedőbb eredményt. A diagramm adatai a választott tulajdonságok számát tünteti fel. Vezetői helyen a magatartási csoport áll 16 tulajdonsággal, a következő a munkához való viszony 15-tel, kicsivel utána pedig 14-gyel a tanulmányi csoport tulajdonságaival folytatódik. A társakhoz való viszony közül 11 került kiválasztásra, a közösségi jellemzők közül 10, végül pedig az erkölcsi csoportból 8, a külső vonásokból pedig 8-at választottak a tanulók.

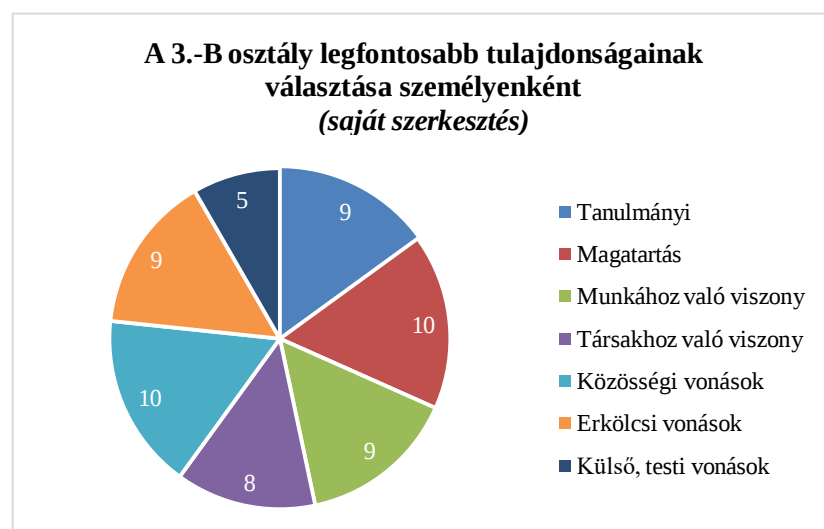
3. számú táblázat: *Legfontosabb tulajdonságok választási mutatója a Salánki Középiskola, 3.-B osztályában. (saját szerkesztés)*

	Tanulmányi	Magatartás	Munkához való viszony	Társakhoz való viszony	Közösségi vonások	Erkölcsei vonások	Külső, testi vonások
L1	2	3	0	2	1	1	1
L2	2	3	1	1	3	0	0
L3	1	2	1	2	1	2	1
L4	2	4	1	1	1	1	0
F1	3	1	1	2	1	2	0
F2	1	2	1	0	3	2	1
F3	1	1	3	2	2	1	0
F4	1	1	3	0	1	3	1
F5	0	2	2	1	1	1	3
F6	1	1	2	2	2	2	0

Az ukrán osztályokból általánosan sokkal kevesebb gyerek töltötte ki a kérdőívet. Így a 3-B osztályból összesen 10 gyereknek sikerült, ebből pedig 4 lány és 6 fiú. A leggyakrabban választott tulajdonságnak a tisztelettudó bizonyult, ami a magatartási kategóriához kapcsolódik, amelyből a maximális értéket sikerült kiválasztani. A tisztelettudó jelzőt az osztály fele kiválasztotta. Ebben az esetben is maradtak választatlan jelzők, melyek a következők: Kötelességtudó, érdeklik az osztály ügyei, szorgalmas, jó szervező, szerény, erős akaratú, lehet rá számítani, önzetlen, nem irigy, elvhű.

A leggyakrabban választott tulajdonságokat csökkenő sorrendben így írhatjuk fel: Tisztelettudó, vidám, jó, kedves, tehetséges, becsületes, önálló.

Mint az a következő diagrammon is látható, ebben az esetben is a magatartási jellemzők érték el nagyobb eredményt, mely kategóriából minden diák választott tulajdonságot. Kicsivel utána a munkával kapcsolatos jellemzők, a tanulmánnyal kapcsolatos jellemzők, illetve az erkölcsi vonások melyekből 9-et sikerült választani. 8-at pedig a társakhoz való viszonyulás kategóriából. A külső testi jellemzőket pedig 5 tanuló tartotta jelentősnek.

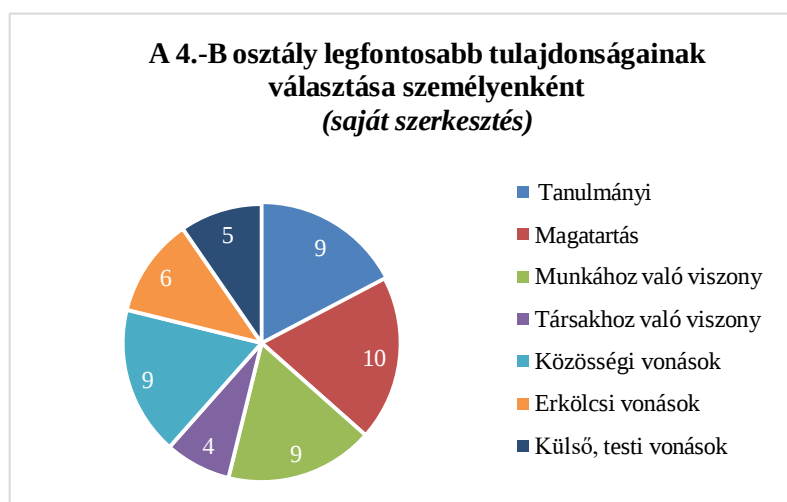
4. számú táblázat: *Legfontosabb tulajdonságok választási mutatója a Salánki Középiskola, 4.-B osztályában. (saját szerkesztés)*

	Tanulmányi	Magatartás	Munkához való viszony	Társakhoz való viszony	Közösségi vonások	Erkölcsei vonások	Külső, testi vonások
L1	2	4	2	0	1	1	0
L2	2	3	1	0	3	0	1
L3	3	1	3	0	1	2	0
L4	2	4	1	1	2	0	0
L5	3	2	1	2	1	1	0
F1	1	1	3	0	3	2	0
F2	0	1	1	0	1	4	3
F3	1	3	0	1	3	0	2
F4	2	2	2	1	0	2	1
F5	2	3	2	0	2	0	1

A 4-B osztályból összesen 10 tanuló segítette a munkámat a kitöltéssel. Ebből pedig 5 fiú és 5 lány. Náluk holtversenyben két tulajdonság volt a leggyakrabban előforduló, az okos, illetve az udvarias, melyek a tanulmányi és magatartási csoportba sorolhatóak. Egyedül a magatartási csoportban sikerült maximális egyén számban tulajdonságot választaniuk. Ebben is az esetben is előfordultak, olyan jelzők, melyeket egy gyerek sem választott. Ezek a következők: rendes, érdeklik az osztály ügyei, jó szervező, jó sportoló, erős akaratú, nem veszekedő, nem árulkodós, elvhű.

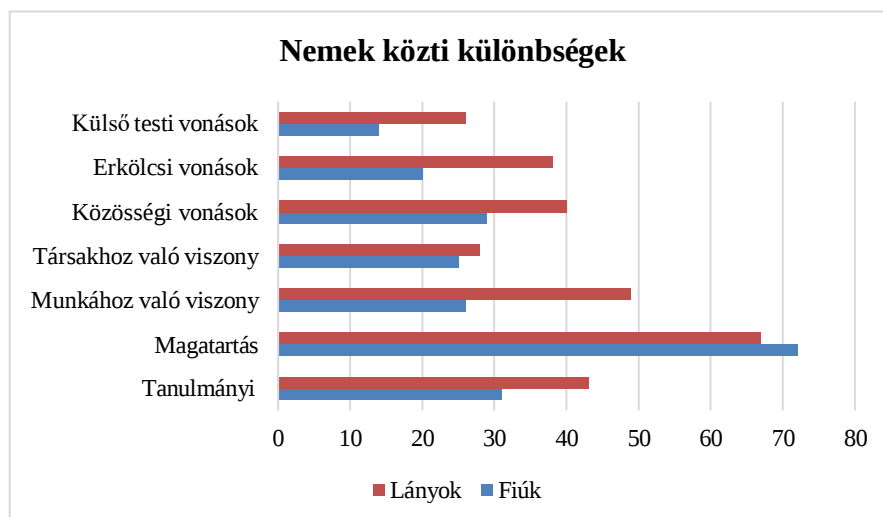
A gyerekek által leggyakrabban választott tulajdonságokat a következő rangsorral szemléltethetjük: okos, udvarias, tiszteletudó, tehetséges, kedves, becsületes, szép, barátkozó.

Ebben az esetben két kategória tulajdonságait is fontosnak tartották a gyerekek, az egyik a magatartási, a másik pedig a tanulmányi, a magatartási jellemzők közül mind a 10 gyereknek sikerült választania, a tanulmánnyal kapcsolatosan egy tanuló nem jegyzett fel tulajdonságot, 9-et jegyeztek fel a munkával és a közösséggel kapcsolatban. Az erkölcsi vonások közül 6-ot rögzítettek, a külső tulajdonságok közül 5-öt, a társakkal kapcsolatosan pedig 4-et tartottak jelentősnek.

Miután elemeztük a csoportok személyenkénti eloszlását az egyes osztályokban, a különböző kategóriákban, tekintsük meg az adatok összehasonlítását diagram segítségével. A következő kapott adatokat hasonlítottam össze egymással:

1. *A különböző nemű tanulók válaszait (saját szerkesztés):*

Az összehasonlító diagrammon a lányok és fiúk válaszait láthatjuk egymás mellett. Amely csoportok bizonyos hasonlóságot mutatnak azok a magatartási, közösségi, illetve tanulmányi jellemzők. Ezek közül egyedül a magatartási jellemzőkben választottak több tulajdonságot a fiúk, mely azt jelenti, hogy valamelyest erőteljesebben jellemzőbb rájuk a tiszteletudó, vidám és kedves viselkedésformák, a rájuk háruló feladataikat pedig önállóan és becsületesen igyekeznek végrehajtani. A közösségi vonásokat a lányok választották többen, mely szerint jellemzőbb rájuk az aktivitás, a kezdeményezés, illetve kiemelkedőek a szervezési készségeik. A tanulmányi csoport jellemzőit is hasonlóan a lányok nagyobb arányban választották, e szerint életükben kiemelkedő szerepe van a tudásnak és tehetségnek. Fontos kiemelni, hogy nem számottevő különbség van a válaszok között, így csak az jelenthető ki, hogy bizonyos magatartás formák jellemzőbbek egyik nemre, mint a másikra.

A lányoknál legtöbbet előforduló tulajdonságok csökkenő sorrendben a következőek: Tiszteletudó, udvarias, tehetséges, szorgalmas.

A fiúk által legtöbbet választott jellemzők, szintén csökkenő sorrendben a következőek: Kedves, önálló, okos, aktív.

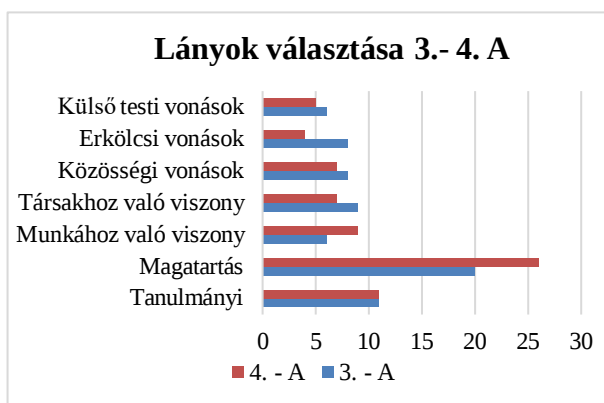
Bizonyos csoportok választott jellemzői nagyobb eltéréseket mutatnak. Ilyen például a külső megjelenéssel, erkölcsi gondolkodással, és a munkához való viszonnal kapcsolatos kategóriák. Ezek mindegyikét a lányok választották szélesebb körben. A megjelenéssel kapcsolatos többletválasztás oka a lányok hamarabb bekövetkező biológiai érése is lehet, hiszen emiatt jól

megy nekik a sport, emelett öltözködésük is vidám, csinos. Az erkölcsi és a munkához kapcsolódó tulajdonságok is kimagaslóak a lányok körében, ami akár az osztályteremben is megfigyelhető, hiszen bátran és határozottan viszonyulnak feladataikhoz, azokat pedig becsületesen és lelkiismeretesen végzik el.

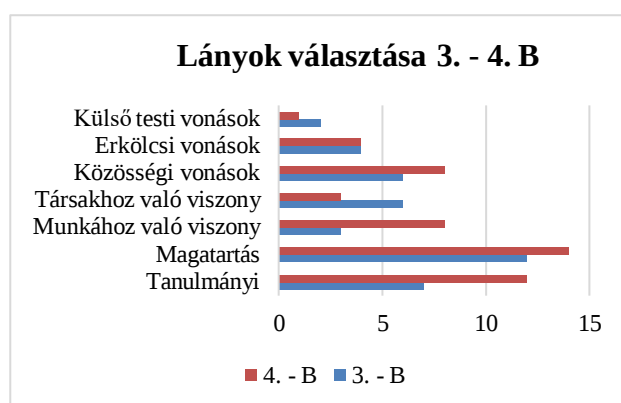
A legnagyobb eltérések tehát az erkölcsi jelenségekre vonatkozóan és a munkához való viszonyulásban mutatkoznak meg.

2. Azonos nemű, különböző osztályba járó tanulók válaszait (saját szerkesztés):

1. diagramm

2. diagramm

A következőekben különböző osztályokba járó lányok válaszait vetettük össze, az eredményeken láthatóvá válik, hogy számos különbség jelent meg azáltal, hogy a korcsoportok válaszait hasonlítottuk egymáshoz. A magatartási sajátosságok mind a két esetben hasonló eredménnyel szolgálnak, tehát a közösségi szabályok tisztelete egyformán fontos a tanulók számára. Ezen kívül mindegyik területen kiemelkedő eredménnyel a B osztályok választása szembeötlő, onnan is a 4. osztályé. Mindkét osztályban előfordult, hogy egyes csoportok ugyanazon eredményt mutatják a korkülönbség ellenére. A 3. – 4. A osztályban ilyen a tanulással kapcsolatos tulajdonságok csoportja. A 3. és 4. B osztályban pedig az erkölcsi jellegzetességek csoportja.

A következő csoportok mutatnak jelentős különbségeket: Tanulmányi, közösségi, külső megjelenéssel kapcsolatos és a munkához való viszony kategóriák. A 2. diagrammon láthatjuk, hogy a 3. és 4. B osztályokban a tanulmányi sajátosságok sokkal kiemelkedőbbek, mint az A osztályokéban, abból is a 4. osztály válaszai tűnnek ki, tehát ebben a korosztályban a tanulók nagyobb figyelmet szentelnek a tanulásnak. A közösségi és testi vonások vizsgálatát nézve elmondható, hogy a 3. – B osztály tanulói nagy hangsúlyt fektetnek a megjelenésükre, ügyességre és szeretik a sportos tevékenységeket. A 4. – B osztály a közösségi megnyilvánulásokban jeleskedik, tehát, aktívak, szeretnek kezdeményezni, nem irigykednek, örülnek egymás sikereinek. A 4. – B osztály tanulói sokkal kötelességtudóbbak, megbízhatóbban a feladatok elvégzése terén.

Míg a 2. diagrammon a 4. osztály eredményei kiemelkedőbbek, az 1. diagrammon sokszor a 3. osztály válaszai dominálnak.

Általánosságban kijelenthető, hogy mindkét esetben a magatartás és tanulás jellemzői domináltak a lányoknál, melyek csökkenő sorrendben a következők: Az A osztályok esetében: Önálló, csendes, lehet rá számítani, okos, jó tanuló. A B osztályok esetében a következő rangsort állíthatjuk fel: Vidám, szerény, kedves, jó tanuló, tehetséges.

Fontos kiemelni, hogy a vizsgálat során kapott eredmények, mivel kis létszámú mintán alapulnak, nem vonhatóak le minden kisiskolás közösség csoportjaira, csak a vizsgált osztályközösségek tagjaira.

ÖSSZEGZÉS

Az szakdolgozat témája a közösségi értékrend kisiskoláskorban. A dolgozat tartalmi része a hozzá kapcsolódó szakirodalmak segítségével jött létre, három fejezetben kifejtve.

A kisiskolás gyermeket az iskolába lépés pillanatától folyamatosan interakciók érik. Innentől kezdve igazodniuk kell egymáshoz és a tanár igényeihez. A családból átvett normákkal egy új közösségbe kerülnek, ahol a többi gyerek normáival kell szembesülniük. Ez egy nagyon összetett folyamat, melyre nagy befolyással van a tanár, mint nevelő személy, aki kettős feladattal rendelkezik, tanítania és nevelnie kell. A kisiskolás gyermeknek ebben a korban még nincs önálló értékrendje, ezért is számottevő az erkölcsi nevelés folyamata.

Azért is nélkülözhetetlen ez a téma, mivel az értékrend határozza meg, hogyan viszonyulunk az élethez, illetve hogyan éljük azt. Ez a későbbiekben hatást gyakorol viselkedésünkre és hogy a későbbiekben milyen módon követjük a társadalmunk szabályait. Ezért is nagyon fontos, hogy gyermek előtt pozitív minta legyen, hiszen ezáltal egy pozitív erkölcsi mintát kap útmutatóul.

Az első fejezet a kisiskoláskor részletes jellemzésével kezdődik, ami azért is rendkívül fontos, mivel hogy a közösségi értékrendet alaposan megismerhessük, először fontos tudnunk azt, hogy a kisiskolás gyermekek életében milyen főbb fejlődési szakaszok mennek végbe. Kiemelt helyet kap még a fejezetben az erkölcs és értékrendszer sajátosságai, ezek alakulása az iskolában.

A második fejezet az értékrend alakulásának folyamatát követi nyomon. Elsősorban, hogy mely intézmények, csoportok hatnak a kisiskolás korú gyermek értékrendjének alakulására, s ezt mi módon teszik. A fejezetben kiemelt szerepet kapott a család, a kortársak, illetve az iskolában történő értékrend fejlődése.

A harmadik fejezet a témához kapcsolódó empirikus kutatást, mely a kisiskolás közösség értékrendjét mérte fel és az azzal kapcsolatos eredményeket, továbbá az elemzést foglalja magába.

A munka azzal a céllal íródott, hogy betekintést nyerjünk az értékrend alakulásának folyamatába, s megtudjuk miként alakulnak ki azok az értékek, amiket az ember egész élete során szem előtt tart és követ.

Az ember erkölcsi normáit és elképzeléseit az értékrendje határozza meg, amely a világhoz való viszonyát meghatározó tulajdonságok és eszmék összessége. A kialakult világkép nagy hatással van személyiségünkre, hiszen alakítja életünket és befolyásolja döntéseinket. Néhány értéket igenis fontos szem előtt tartanunk. Például a biológia élethez kapcsolódókat, mint például az élet tisztelete és az egészséges életmód fenntartása. Ezen túl vannak olyan értékek, amelyek az egyén belső jólétéről szólnak, mint például a belső harmónia és a stabilitás megteremtése.

Minden egyén jellemét az elvei határozzák meg, amelyek nagyban befolyásolják mindennapi létét. Alapvető fontosságú, hogy a gyerekek szilárd alapokkal legyenek ellátva, amelyre folyamatos fejlődésük során építhetik fel saját értékeiket. Mind a pedagógusok, mind a szülők

kötelessége biztosítani ezt, és lépéseket tenni ennek elősegítése érdekében.

Értékrendszer az a szerveződési szisztéma, melyben az egyes értékek már egy egységes rendszerré alakulnak át.

Jelen kutatás azt az eredményt hozta magával, hogy az alsó tagozatos gyerekek számára a legfontosabb érték a magatartási és erkölcsi értékek, mint a tiszteletudó, jó, rendes, igazságos, szerény, csendes, udvarias, becsületes, lehet rá számítani, kedves, bátor, önálló.

A kutatási eredmények integrálása az oktatási folyamatba jelentős szerepű lehet, hiszen a kapott eredmények világossá teszik számunkra, hogy a pedagógusok nem csak ismeretátadó szerepet töltenek be, hanem mintát szolgáltatnak a diákok javára, ezen kívül a közösséget is formálják. Így tehát az ő legfőbb feladatuk segíteni a közösségi és szociális fejlődést, a magatartási és erkölcsi jellemzők pedig ennek alapjai.

Ebből kifolyólag az előzőleg felállított hipotézis mely szerint, az alsó tagozatos gyermekek körében fontos szerepet töltenek be az olyan erkölcsi értékek, mint például őszinteség, segítőkészség bizonyításra került. Az eredményekből az is látható, hogy a 3. osztályban még erőteljesebben jelen vannak az erkölcsi jellemzők, az idő múlásával és mint látható már a 4. osztályokban halványulnak.

A következő hipotézis szerint az alsós gyerekek számára a társas kapcsolatok fontosabbak, mint a külső megjelenéssel kapcsolatos tényezők, melyben a négy osztályból háromban az ezt kapott eredmények alátámasztják.

Harmadik feltevés, hogy a különböző nemű tanulók hasonló értékrendet képviselnek a közösségi normák, például a barátság vagy a becsületesség megítélése terén. Ez a kutatási kérdés az eredmények alapján megdőlt, hiszen a lányok és fiúk válaszai eltérést mutatnak. A lányok 40 tulajdonság választásával, a fiúk pedig 29- el rendelkeznek. Ebből bizonyossá válik, hogy a lányok sokkal közösségcentrikusabbak és kortársaik is nagyobb jelentőséggel bírnak számukra.

Végül utolsó kutatási kérdésem szerint az azonos nemű, de eltérő osztályba járó tanulók értékrendje eltéréseket mutathat az osztályközösség hatása miatt. Itt a lányok válaszai kerültek összehasonlításra, amely elegendő alapot adott annak megállapítására, hogy a közösség hatására a tanulók értékítéletei változhatnak, korosztálytól függetlenül. Így utolsó kutatási kérdésem is igazolódott.

Összességében tehát elmondható, hogy az ember értékrendjének alakulására, fejlődésére számos dolog hatással van. Kisiskoláskorban a legszámottevőbbek közé tartozik a családi háttér, hiszen elsőként közvetítik a gyermek felé a saját meglévő értékeiket, melyeket a gyermek egy idő után belsővé tesz. Fontos mérföldkövek továbbá az intézményes nevelés színhelyei: Az óvoda és az iskola, ezek a szocializáció másodlagos színterei. A gyermek ekkor szembesül először, az övétől különböző értékrenddel és viselkedésmintával, s ekkor meg kell tanulnia ezekkel együtt élni.

РЕЗЮМЕ

Тема бакалаврська робота - суспільні цінності в дітей молодшого шкільного віку. Його зміст була розроблений за допомогою літератури на цю тему. Серед найважливіших використаних літературних джерел - *Психологічний розвиток дитини* Жужанни Вайди, *Виховання моральних цінностей* Ендре Фаркаша та *Вплив сім'ї на систему цінностей особистості - дослідження в сімейному бізнесі на основі сімейної терапії* Аттіли Вієст. Робота складається з двох основних розділів:

Перший розділ має назву: Загальна характеристика молодшого шкільного віку. Формування людини в суспільстві. Цей розділ містить детальну характеристику шкільного дитинства, включаючи особливості розвитку фізичного розвитку та пам'яті. Крім того, в ній розглядаються поняття цінності та моралі, а також те, як відбувається процес морального виховання в ранньому дитинстві.

Другий розділ називається: Процес еволюції системи цінностей. У розділі розглядаються основні соціальні групи, які мають значний вплив на формування цінностей. Серед них чільне місце посідають сім'я та однолітки.

Третій розділ включає емпіричне дослідження, пов'язане з темою, яке оцінювало систему цінностей початкової школи та пов'язані результати, а також аналіз. Ми висунули такі гіпотези щодо роботи: у молодших класах важливу роль відіграють моральні цінності, які пізніше у дорослому віці проявляються набагато більш нюансовано. Згідно з наступним, для учнів початкової школи їхні соціальні стосунки важливіші, ніж характеристики, пов'язані із зовнішністю. Третє пов'язане з тим, що однокласники різної статі представляють схожі цінності з точки зору норм спільноти. Зрештою, студенти різного віку, але однієї статі, мають різні системи цінностей через вплив спільноти.

Таким чином, раніше встановлена гіпотеза, згідно з якою такі моральні цінності, як чесність та готовність допомогти, відіграють важливу роль серед дітей молодшого шкільного віку, була доведена. Адже у 3-му класі ці якості ще сильніші, а до 4-го класу вони згасають.

Наступна гіпотеза, згідно з якою соціальні стосунки є більш важливими для дітей молодшого шкільного віку, ніж фактори зовнішнього вигляду, може бути підтверджена, оскільки результати, отримані в трьох із чотирьох класів, це доводять.

Моє третє припущення полягає в тому, що студенти різної статі мають схожі цінності, коли йдеться про норми спільноти. Ми не можемо довести це дослідницьке питання на основі результатів, оскільки відповіді дівчат та хлопців відрізняються. Дівчата обрали 40 рис, а хлопці – 29. Це підтверджує, що дівчата набагато більше орієнтовані на громаду, а їхні однолітки мають для них більше значення.

Зрештою, згідно з моїм останнім дослідницьким питанням, система цінностей учнів однієї статі, але в різних класах, може відрізнятись через вплив класової спільноти. Тут порівнювала відповіді дівчат, що дало зрозуміти, що цінності учнів можуть змінюватися під впливом спільноти, незалежно від вікової групи. Таким чином, моє останнє дослідницьке питання також було підтверджено.

Цінності - це набір якостей та ідеалів, які визначають те, як ми ставимося до світу.

Метою написання курсова робота є більш глибоке розуміння розвитку та еволюції цінностей у суспільстві.

На формування цінностей може впливати багато речей. Найважливіші з них – це сімейне оточення та група однолітків у школі, які постійно формують і розвивають дитину.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Barbainé Bérci Klára (é.n.): *Egyéni fejlődés – egyéni szükségletek. Az életút pszichológiája*.
Letöltés dátuma: 2023.02.18. URL: <https://docplayer.hu/1995485-Munkaanyag-barbaine-berci-klara-egyeni-fejlodes-egyeni-szuksegletek-az-életut-pszichologiaja-a-kovetelmenymodul-megnevezese.html>
- Berghauer – Olasz Emőke (2013): *Fejlesztéslélektan I. Jegyzet*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Pedagógia és Pszichológia tanszék, Beregszász.
- Bodzsár Éva (2005): *A gyermek testi fejlődése*. Letöltés dátuma: 2022.12.01. URL: http://eduvital.net/files/biol-hatteranyag/Bodzsar_A%20gyermek%20testi%20fejlodes.pdf.
- Demeter Katalin (2000): *A kisiskolások erkölcsi neveléséről*, Letöltés dátuma: 2022.11.02.
- Faragó László, Kiss Árpád (1949): *Az új nevelés kérdései*, Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Farkas Endre (1983): *Erkölc, érték, nevelés*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Györgyi Vincze, Attila Czabaji Horváth. (2024): *Teachers' Beliefs on Moral Development in Hungary – with Reference to Children with Mild Intellectual Disability*. In: International Journal of Progressive Education, 2024. január 12.
- József István (é.n.): *Fejlesztépszichológia*. Letöltés dátuma: 2023.02.10. URL: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/az_rzkels_s_az_szlels.html
- Katócz Erzsébet (2015): *Az értékrend, mint a tanulók viselkedését befolyásoló tényező*. PedActa Neveléstudományi szakfolyóirat. Letöltés dátuma: 2022.11.01. URL: http://padi.psiedu.ubbcluj.ro/pedacta/article_5_2_1.pdf
- Keményné Pálffy Katalin (1989): *Bevezetés a pszichológiába*, Tankönyvkiadó, Budapest.
- Mátyás Turós. (2023): *The Impact of Public, Catholic and Waldorf Schools on Pupils' Moral Judgement*. In: International Journal of Educational Development, 2023. március 1.
- Michael Cole, Sheila R. Cole, (1997): *Fejlesztéslélektan*, Osiris Kiadó, Budapest.
- Mohás Livia (2014): *Hová, Merre, lányok, fiúk? Értékrend fiataloknak*, Saxum kiadó, Budapest.
- Nagy Olga (é. n.): *Értékrend és társadalomtudat*. Letöltés dátuma: 2022.10.13. URL: https://adatbank.ro/html/cim_pdf1807.pdf
- Német Anikó (2016): *Az alsó tagozatosok pedagógiája*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
- Pálhegyi Ferenc (1991): *Személyiség lélektani kalauz*, Tankönyvkiadó, Budapest.
- Ranschburg Jenő (2014): *Az én és a másik*, Saxum Kiadó, Budapest.
- Sávai János (2007): *Neveléstudomány*, Szeged.

Szentes Erzsébet (2014): *Neveléslélektan (7.) Iskola és szocializáció - 2. rész.* Letöltés dátuma: 2022.10.10. URL: <https://docplayer.hu/5039649-Neveleslelektan-7-iskola-es-szocializacio-2-resz.html>

Szontagh Pál (2007): *Érték, rend, értékrend az iskolában.* In: Iskolakultúra, 2. 125-128.
URL: http://real.mtak.hu/61466/1/EPA00011_iskolakultura_2000_01_055-062.pdf

Vajda Zsuzsanna (1999): *A gyermek pszichológiai fejlődése.* Helikon kiadó, Budapest. Vajda Zsuzsanna, Kósa Éva (2005): *Neveléslélektan,* Osiris Kiadó, Budapest.

Váriné Szilágyi Ibolya (1987): *Az ember, a világ és az értékek világa.* Gondolat kiadó, Budapest.

Vastagh Zoltán (1995): *Értékátadási folyamatok és konfliktusok a pedagógiában.* Tanárképző Intézet Pedagógiai Tanszék, Pécs.

Vekerdy Tamás (2004): *Az iskola betegít?* Saxum Kiadó, Budapest.

Wieszt Attila (2015): *A család hatása az egyén értékészletére – családterápiás alapú kutatás családi vállalkozásokban.* In: Köz-gazdaság, (10) 1. 153-174.

Zentai Károly (é.n.): *A gyermek fejlődése a kisiskolás korban.* Letöltés dátuma: 2022.10.12.
URL: http://acta.bibl.u-szeged.hu/25659/1/modszertani_004_002_091-100.pdf

Zsolnai Anikó (2013): *A szociális viselkedés alakulása kisiskolás és serdülőkorban.*
Letöltés dátuma: 2024.02.14. URL: https://pedagogus.edia.hu/sites/default/files/public/2_1/Zsolnai_2013.pdf

Zsubrics Attila (2004): *Társas kapcsolatok kialakulása kisiskoláskorban.* Letöltés dátuma: 2023.01.12. URL: <https://docplayer.hu/1451471-A-tarsas-kapcsolatok-alakulasa-kisiskolas-korban.html>

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK

1. számú táblázat: A legfontosabb tulajdonságok választási aránya a Salánki Középiskola	
3. – A osztályában	31
2. számú táblázat: A legfontosabb tulajdonságok választási aránya a Salánki Középiskola	
4.- A osztályában	32
3. számú táblázat: A legfontosabb tulajdonságok választási aránya a Salánki Középiskola	
3.-B osztályában	34
4. számú táblázat: A legfontosabb tulajdonságok választási aránya a Salánki Középiskola	
4.- B osztályában	35

MELLÉKLET

1. számú melléklet

Ezen a mai órán egy vizsgálatot fogunk elvégezni. Az előttek található kérdőívben különböző emberi tulajdonságokat láthatunk, számszerint negyvenet. Az a feladatotok, hogy a táblázat alatt található mezőbe 10 darab olyan tulajdonságnak a számát íjátok be, amelyet a legfontosabbnak találtok és 10 olyanak a számát, amit már annyira nem tartotok fontosnak!

Fiú ☐

Lány ☐

_____osztály

1. Tiszteletudó	21. Megértő
2. Jó	22. Szép
3. Rendes	23. Udvarias
4. Kötelességtudó	24. Jól öltözik
5. Tehetséges	25. Jószívű
6. Érdeklődik az osztály ügyei	26. Igazságos
7. Szorgalmas	27. Lehet rá számítani
8. Barátkozó	28. Kedves
9. Vidám	29. Becsületes
10. Bátor	30. Okos
11. Jó tanuló	31. Nem veszekedő
12. Jó szervező	32. Nem nagyképű
13. Segít másoknak	33. Önzetlen
14. Ügyes	34. Nem irigy
15. Jó sportoló	35. Kezdeményező
16. Erős	36. Nem árulkodós
17. Szerény	37. Megbízható
18. Erős akaratú	38. Elvhű
19. Csendes	39. Önálló
20. Aktív	40. Lelkiismeretes

Legfontosabb:	
Kevésbé fontos:	

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian

Заголовок

KALANICS BRIGITTA

Науковий керівник / Експерт

Автор Ілдіко Гребі

підрозділ

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

3.37%

3.37%

КП 1

1.44%

1.44%

КЦ

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

12746

Кількість слів

94810

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв	Б	0
Інтервали	A→	0
Мікропробіли	␣	0
Білі знаки	␣	41
Парафрази (SmartMarks)	a	36

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://padi.psiedu.ubbcluj.ro/pedacta/article_5_2_1.pdf	34 0.27 %
2	https://padi.psiedu.ubbcluj.ro/pedacta/article_5_2_1.pdf	20 0.16 %
3	https://padi.psiedu.ubbcluj.ro/pedacta/article_5_2_1.pdf	19 0.15 %
4	https://cyberleninka.ru/article/n/the-impact-of-the-temperature-and-humidity-state-of-the-road-on-heat-and-mass-transfer-in-winter	15 0.12 %